

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Husitská teologická fakulta

Josef Müller –naděje reformního katolicismu

**Josef Müller - Josef Müller – Hope of The
Reformkatholicism**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Doc. ThDr. Jiří Vogel, ThD.

Autor:

Mgr. Jan Mašát

Praha 2010

Anotace

Práce „Josef Müller – naděje reformního katolicismu“ pojednává o významné osobě německého katolického modernismu Josefu Müllerovi.

Práce obsahuje podrobný pohled na Müllerovu osobu, na jeho život a dílo. Další kapitoly analyzují dějinné souvislosti doby, ve které Müller žil. Zvláště jsou zkoumány dějiny německy mluvících zemí. Detailně je zkoumána historie modernistického hnutí v Německu a církevní dějiny 2. pol. 19. století obecně. Přihlédnuto je i k časopisecké modernistické činnosti.

Annotation

The thesis „Josef Müller – Hope of The Reformkatholicism“ deals with the significant person of the German Catholic modernism Josef Müller.

The paper contains a detailed glance on the person of Müller, his life and work as well. Other chapters analyzes historical context of the period in which Muller lived. Especially, there are examined the history of German-speaking countries. There are also investigated the history of the modernist movement in Germany and the history of religions in a second half of the 19th century in details. Consideration has been also given to modernist journal activities.

Klíčová slova

Katolický modernismus, Teologie 19. století, Teologie 20. století, Německá teologie, Reformní katolicismus

Keywords

Catholic modernism, Theology, Theology 19th century, Theology 20th century, German theology, Reform Catholicism

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 21. července 2010

Mgr. Jan Mašát

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval Doc. ThDr. Jiřímu Vogelovi, ThD. za velmi trpělivé a systematické vedení práce.

Rád bych též poděkoval Prof. ThDr. Zdeňkovi Kučerovi za zajímavé podněty a postřehy pro mou práci.

Obsah

1. Úvod	7
2. Dějinný kontext	10
2.1. Modernismus jako takový	10
2.2. Modernismus včera a dnes	13
2.2.1. Předpoklady modernismu v Evropě	13
2.2.2. Vliv univerzit	14
2.2.3. Situace v církvi římskokatolické	16
2.2.4. Role papežského primátu	17
2.2.5. 1. vatikánský koncil	18
2.2.5.1. Co předcházelo	19
2.2.5.2. Pius IX	21
2.2.5.3. Jak to proběhlo	23
2.2.6. Pokoncilní doba	24
2.2.6.1. Reakce na koncil uvnitř církve	24
2.2.6.2. Lev XIII.	26
2.2.6.3. Pius X.	28
2.2.7. Dnešní reflexe	29
3. Dějinné pozadí v německy mluvících zemích	30
3.1. Dějinný kontext v německých zemích	30
3.2. Bismarckova éra	31
3.3. Boj s Centrem	31
3.4. Boj se socialisty	32
4. Život Josefa Müllera	34
4.1. Rodinné prostředí	34
4.2. Církevní kariéra	35
4.3. Příčiny nezdaru v církevní kariéře	36
4.4. Nový začátek	37
4.5. Müllerova ctižádostivost	38
4.6. 1. vatikánský koncil	39
4.7. Reformkatholizismus	40

4.8.	Kritika církve	41
4.9.	Kritika scholastiky a jezuitského řádu	42
4.10.	Kritika vzdělávání kněžského dorostu, mnišských řádů a Indexu	43
4.11.	Renaissance	44
4.12.	Podpora z reformních kruhů	45
4.13.	Herman Schell	47
4.14.	Spolek Renaissance	49
4.15.	Müllerův problém s realitou	49
4.16.	Konflikt s F. X. Krausem	50
4.17.	Další Müllerovi „nepřátelé“	51
4.18.	Müllerův vztah k Schellovi	52
4.19.	Zánik Renaissance	54
4.20.	Müllerův odchod z výsluní	54
4.21.	Závěr života	55
5.	Role Isarlustversammlung	56
5.1.	„Shromáždění přátel ‘20.století’	56
5.2.	Schellova přednáška	58
5.3.	Další průběh setkání	60
5.4.	Další činnost Přátel ‘20.století’ po Isarlustversammlung	61
5.5.	Konec společnosti Přátel ‘20.století’	62
6.	Reformní časopisy	64
7.	Závěr	68
8.	Summary	69
9.	Seznam literatury	70

1. Úvod

Ve svém vynikajícím spise *Modernismus in Deutschland* nazval doktor Weiss Josefa Müllera „zklamanou nadějí německého modernismu¹“. Lépe to ani nemohl vystihnout. Génus, který se svou vlastní chorobnou ctižádostivostí a touhou po uznání a věhlasu postavil do role věčného outsidera.

Pokud by doktor Josef Müller věnoval své vědecké práci tolik energie, kolik věnoval intrikaření všeho druhu v honbě za uznáním, byl by pravděpodobně dosáhl podobného věhlasu jako würzburgský profesor Herman Schell, vůdčí to postava katolického německého reformního hnutí.

Samozřejmě, že v historii nemůžeme uvažovat v rovině, co bylo kdyby. To přenechejme jiným. Pojdme se spíše více podívat na osudy a dílo tohoto významného a jedinečného myslitele. Jeho život je názornou ukázkou jak snadno lze v životě dosáhnout úspěchu a jak stejně snadno se lze dostat na vedlejší kolej. Jak rychle se lze získat vavřínový věnec poct a jak možná ještě rychleji zůstává z tohoto věnce jen pár otrhaných lístků.

Smyslem této práce je poukázat na významnou osobnost německého katolického reformního hnutí Josefa Müllera. Výborný novinář, nadějný teolog a myslitel. Bohužel ale též chorobně ctižádostivý člověk, neváhající pro svou kariéru využít jakýchkoliv způsobů včetně pomluv a denunciací.

Vlastní vinou si dokázal znepřátelit všechny ve svém okolí, včetně těch, kteří mu byli nakloněni a kteří mu výraznou měrou pomáhali.

Takto si uzavřel dveře pro svou církevní kariéru, která začínala stejně jako u mnoha jiných, ale pro Müllera znamenala ponížení. Svou ješitností a touhou být nejlepší si zavřel dveře i do redakce časopisu *Das Zwanzigste Jahrhundert* (později *Das Neue Jahrhundert*). Se

¹ WEISS, Otto. *Modernismus in Deutschland*, Regensburg 1995, ISBN 3-7917-1478-3, str. 181

svou touhou být nejlepším vždy a ve všem zůstal sám na vydávání časopisu Renaissance. A mohli bychom takto pokračovat.

Pramenných materiálů byl dostatek. Mohl jsem díky němu zpracovat velkou část práce na základě primární literatury. Primární i sekundární literatura je dosud nepřeložena, takže se jednalo o náročnou překladatelskou práci z německého jazyka.

Z české sekundární literatury jsem využil syntetizujících textů ze sborníků o katolickém modernismu: Živý odkaz modernismu², Modernismus, historie nebo výzva?³, redigovaných profesory J. B. Láškem a Zdeňkem Kučerou.

Velký dík patří panu docentovi Vogelovi za velmi trpělivé vedení práce a panu profesorovi Kučerovi za zajímavé a podnětné myšlenky pro mou práci.

Práce je rozdělena do několika částí. První část tvoří nahlédnutí do světa modernistických idejí.

Co byl modernismus zač. Jaké myšlenky přinášel a proč byl římskokatolickou církví tolik pronásledován.

Druhou část tvoří historický rámec Müllerova života. Co podstatného se tehdy dělo v Německém císařství a v Evropě. Jaký byl dějinný rámec Müllerova života.

Tyto dvě kapitoly jsou poměrně obsáhlé z důvodů poznání historických souvislostí. Každý člověk je vymezen svým dějinným kontextem, ze kterého se nemůže vymanit. Nejinak je tomu i v případě Josefa Müllera.

Ve třetí části se dostáváme k životu samotného Josefa Müllera. Jedná se o rozsáhlejší kapitolu, ve které se snažím objasnit souvislosti Müllerova života s jeho odborným dílem a lidským charakterem.

² Živý odkaz modernismu. Ed. KUČERA Zdeněk & KOŘALKA, Jiří & LÁŠEK, Jan B. Brno: L.Marek, 2003,

³ Modernismus historie nebo výzva? Ed. KUČERA Zdeněk & LÁŠEK, Jan B. Brno: L.Marek, 2002

Čtvrtá část je zaměřena na setkání příznivců modernistických idejí v mnichovském hotelu Isar. Jeho nejvýznamnější příspěvky ke katolickému modernistickému hnutí. Toto setkání výrazně ovlivnilo Müllerův vztach k jednotlivým členům modernistického hnutí.

V páté části se věnuji přehledu časopisecké činnosti modernistů. Tomu jaké časopisy a proč vydávali. Jaké byly svým obsahem a jakým způsobem přispěly k šíření reformních myšlenek.

V závěrečné části shrnuji získané poznatky o Josefu Müllerovi. Pokouším se v ní vysledovat celkové příčiny a důsledky Müllerova jednání. Podívat se na něj jako na konkrétního člověka žijícího v konkrétní době.

2. Dějinný kontext

2.1. Modernismus jako takový

Modernistické hnutí se přehnalo západním světem nebývalou silou. Zasáhlo myšlenkově prakticky všechny oblasti kultury a společenského života.

Můžeme se s ním setkat nejen v teologii, ale též ve filosofii, literatuře, výtvarném umění, ale i například v architektuře

Jak to že se toto zdánlivě mocné hnutí vytratilo do ztracena při první vážně míněné hrozbě ze strany svých protivníků?

Máme zde několik aspektů, které nám mohou objasnit celé toto hnutí v celé šíři jeho rozmanitosti.

Za prvé byl modernismus dobově podmíněný a prostě se myšlenkově vyčerpal a přežil. Druhá věc, která s první přímo a úzce souvisí a doplňuje ji, je problém modernistické roztříštěnosti.

Modernismus, jak ho dnes známe a jak se o něm učíme, nikdy neexistoval. Je to odvážné tvrzení, ale podívejme se na to podrobněji.

Modernismus v literatuře je něco myšlenkově zcela jiného, než modernismus ve filosofii, v teologii, v architektuře. Co hlásal a prosazoval jeden modernista, druhý odmítal. Například takový Jakub Deml⁴. Při psaní mu nebyly cizí modernistické myšlenky a přitom patřil k výrazným odpůrcům modernismu v teologii.

Ale ani v rámci jedné kulturní oblasti nebylo modernistické hnutí jednotné. Zůstaneme-li věrni teologicko-vědecké oblasti, uvidíme velkou řadu názorových rozdílů mezi jednotlivými teology. Prakticky nenajdeme dva, kteří by se shodovali ve více názorech, které jsou prezentovány jako modernistické myšlenky.

⁴ Jakub Deml, český katolický básník

Zatímco v Německu mluvících zemích byl modernismus nesen myšlenkou vědecké emancipace a rozvoje, v českých zemích byla ústřední myšlenkou snaha po národním obrození, ve Španělsku boj proti jezuitskému řádu, v Itálii snaha po politické emancipaci a mohli bychom takto brát jednu zemi po druhé a jmenovat rozdílné hlavní myšlenky reformních modernistických snah. Jak se tedy dobrat společných a sjednocujících tezí?

Problém také je, že definice, podle které určujeme co je a co není modernistické je poměrně pozdního data a pochází z encykliky Pascendi Dominici gregis z roku 1907⁵, dekretu Lamentabili Sane exitu⁶ a Syllabu, které modernistické myšlenky v rámci římskokatolické církve odsuzovaly.

Co ale církve ve skutečnosti odsuzovala? Odsuzovala skutečně modernistické myšlenky nebo jen římskou představu modernistických myšlenek?

Podrobnější seznámení se s Encyklikou Pascendi Dominici gregis a Dekretem Lamentabili Sane exitu a Syllabem nás přesvědčí o tom, že blíže k pravdě má spíše druhá možnost. Odsouzen nebyl modernismus jako takový, ale představa modernismu z pohledu římské kurie.

Ještě lépe řečeno, odsouzeny byly jednotlivé teze, které modernističtí teologové a římskokatoličtí filosofové zastávali. Pointa je, že každý, koho se to týkalo, zastával z uvedeného seznamu jen několik málo názorů a v ostatních se jeho názor neodlišoval od názoru římské kurie. Přesto byli všichni tito mužové vhozeni do jednoho pytle a postaveni na stejnou úroveň ničitелů a rozkladných živlů tisícileté tradice.

Vedle sebe tak můžeme vidět velikány typu Loisyho, Tyrrela, Schella a oproti nim řadu „bezejmenných“ jedinců, kteří se takzvaně svezli na módní vlně a pouze pozdě vystoupili nebo těch, kteří vyslovovaným myšlenkám skutečně věřili a snažili se je žít v praxi všedního života.

⁵ Vydána 8. září 1908

⁶ Vydán 3. července 1907

O síle modernistické hrozby svědčí, že antimodernistická přísaha byla zrušena až roku 1966, tedy v době, kdy mnohé z modernistických myšlenek byly již uvedeny do praktického církevního života.⁷

Kam se tedy poděla ona všezaplavující modernistická vlna, která hrozila zpřevrátit veškeré církevní tradice naruby?

V úvodu této kapitoly jsme se zmínili ještě o jednom významném aspektu, který způsobil relativnost a postupnou neaktuálnost modernistických myšlenek.

Tímto aspektem byla dobová podmíněnost. Jako jeden z největších nepřátel modernistických idejí se ukázal sám čas. Nejde o to, že by vynikající mužové katolického reformního hnutí nebyli dostatečně vytrvalí, naopak, ale čas a doba jejich myšlenkám nepřály.

Pro svět byli příliš kompromisní a pro církev naopak příliš revoluční a novátorští. Snažili se vytvořit most skrze čas, a to se jim samozřejmě nemohlo podařit.

Podíváme-li se dnes na současnou římskokatolickou církev, vidíme, že většina myšlenek modernistických reformátorů došla naplnění. Můžeme to tedy chápat jako určité vítězství reformních myšlenek. Církev si se potřebovala na tyto myšlenky připravit. Trvalo jí to sice přes šedesát let, ale vidíme, že nakonec byly tyto myšlenky akceptovány a dnes přinášejí své ovoce.

⁷ Reorganizace vzdělávání kněžského dorostu, otevření se laikům, otevření ekumenického dialogu atd.

2.2. Modernismus včera a dnes

2.2.1. Předpoklady modernismu v Evropě

Může tu zaznít otázka: Proč se vlastně zabývat něčím takovým jako modernismus dnes? Zvláště, pokud se jeho myšlenky naplnily a reformisté dosáhli svého?

Připomněl bych zde jednu starou moudrost: Opakování je matkou moudrosti. A právě v případě katolického modernismu to platí dvojnásob.

Podívejme se nejdříve na situaci, do které přichází reformní myšlenky.

Svět prochází bouřlivými politickými proměnami. Národní cítění se probudilo snad ve všech evropských národech. Bouře, kterou rozpoutala francouzská revoluce, se ještě neutišila a my dnes víme, že se ani neutiší. Místo jejího potlačení nebo alespoň omezení na Francii, se nepodařilo. Naopak, revoluční francouzská armáda vítězí prakticky všude, kde k tomu dostane příležitost.

Vojenské porážky nejsou pro zbytek Evropy ale to nejpodstatnější. Každý někdy vítězí a někdy prohrává. Co je mnohem nebezpečnější, je „vývoz“ revolučních myšlenek do celé Evropy. Hesla o volnosti, rovnosti a bratrství se šíří jako epidemie a rozněcují nové a nové vášně.

Nadarmo se snaží konzervativní vlády tomu zabránit, ať již jistým nepatrným vyjitím vstříc revolučním požadavkům nebo drakonickými tresty pro šířitele a stoupence těchto myšlenek. Oheň, který byl jednou zapálen, nejde uhasit.

Vídeňský kongres sice po Napoleonově porážce vrátí vše do starých kolejí, ale i jeho účastníkům je jasné, že tomu není nadlouho. Dojde k upevnění konzervativismu a absolutismu, ale myšlenky na svobodu a rovnoprávnost před Bohem jsou již příliš rozšířené.

Vrásky na tváři absolutistických monarchií přidělávají v tomto smyslu i liberálnější protestantské země. Sice nejsou příliš nadšeny z radikálnosti revolučních požadavků, ale zároveň se nebrání diskusi o nich a jejich postupné aplikování do svých státních systémů.

2.2.2. Vliv univerzit

Významným prvkem, který při těchto diskusích hrál nemalou roli v celoevropském měřítku, jsou univerzity.

Mládí samo o sobě je dostatečně radikální, aby u něj revoluční myšlenky našly dostatečnou odezvu. Studentský živel stál a dodnes stojí za většinou „nepravostí“, které přidělávají oficiálním státním místům nemálo starostí. Stejně tomu i v případě svobodomyšlných myšlenek.

Univerzity po celé Evropě těžily i ze své relativní nezávislosti a ekonomické soběstačnosti. Samozřejmě, že se to netýkalo všech univerzit a ne na všech byl zachován liberální přístup k těmto myšlenkám, ale přeci jen jich bylo dost k tomu, aby absolventi těchto univerzit nadále působili jako zprostředkovatelé šířitelé takovýchto myšlenek. Ať již ve významných státních nebo církevních funkcích nebo jako například učitelé mezi prostým městským i venkovským lidem.

Zmínili jsme zde svobodomyšlnost řady univerzit. Univerzity si jen velmi nerady nechávaly cokoliv diktovat ze strany církve, panovníků nebo kohokoliv jiného. Žárlivě si střežily svou názorovou nezávislost, mnohokrát i na úkor ekonomické nezávislosti. Vždyť, kdo by podporoval instituci, kde se vážně kritizují donátoři? Někdy se to přímo obrátilo proti univerzitě samotné a ta musela hledat kompromisy mezi nezávislostí a soběstačností.

Přes všechna tato negativa převažovala na univerzitách právě touha po nezávislosti. Vidět můžeme opět na historii.

Univerzity patřily k rozhodčím arbitrům, kteří rozhodovali o pravověrnosti a věroučné nezávadnosti názorů, spisů a lidí. Například pařížská univerzita byla rozhodčí instancí pro tyto otázky ve 14. a 15. století. Věc Viklefova i věc Husova byla dána na posouzení univerzitám, které o ní pravověrně rozhodly.⁸

⁸ Husa posuzovala univerzita v Praze, Viklefa několik univerzit v Evropě, včetně pražské

Zda na tato rozhodnutí církevní nebo státní instituce braly ohled a řídily se jím, je již věc jiná. Zkušenost nás ale učí, že v potaz byly tyto posudky brány pouze tehdy, pokud ne názorově shodovaly s přáními zadavatele, případně jeho oponenta.

V polovině 19. století již byla situace trochu odlišná. Univerzity již nebyly tolik závislé na svých zakladatelích, ať již církevních nebo státních a byly většinou již ekonomicky solidně zajištěny.

Jejich hlavní těžiště nyní leželo ve vědeckém výzkumu v rámci přírodních věd. Přírodní vědy se rozvíjely nebyvalým tempem a byly to právě univerzity, které tomuto rozvoji významnou měrou napomáhaly. Vysílaly vědecké expedice do všech možných končin světa, které financovaly z vlastních zdrojů nebo ze zdrojů svých mecenášů. Tyto expedice se pak vracely s poznatky, které překvapovaly, udivovaly a vyvolávaly řadu dalších emocí.

Humanitní obory na tom byly o poznání hůře. Přeci jen byly více závislé na finanční podpoře svých zakladatelů a tak se filosofie, teologie a další humanitní disciplíny dostávají pomalu ale jistě do ústraní. Přestávají být hlavním těžištěm univerzit.

Ještě o poznání hůře na tom byly fakulty a vysoké školy teologické, které byly pevně vázány zřizovacími regulami a tyto regule byly pečlivě hlídány.

Přesto i nadále zůstávají univerzity jedním z nejsvobodnějších míst, kde se dá poměrně nezávisle diskutovat prakticky o čemkoliv.

Není tedy divu, že akademická dráha byla snem mnoha studentů, kteří se chtěli věnovat vědecké práci. To platí i Josefu Müllerovi, pro kterého se tato touha po univerzitní katedře stala celoživotním traumatem, který natrvalo negativním způsobem ovlivnil jeho smýšlení i osobní charakter.

2.2.3. Situace v církvi římskokatolické

Situace v římskokatolické církvi byla z dnešního pohledu velmi špatná. Před napoleonskými válkami bylo papežství ve znatelném útlumu. Mocensky již prakticky nemělo význam. Politický vliv se omezoval na území papežského státu, které se rok od roku zmenšovalo. Dokonce se začalo nahlas uvažovat o zrušení nebo změně smyslu papežské instituce.⁹

Moc církevních institucí byla ve většině evropských států silně okleštěna. Byla to jedna z mála věcí, na kterých se názorově shodoval revoluční radikalismus a konzervativní absolutismus. Co nejvíce omezit moc církve a rozebrat si její majetek.

Je pravdou, že k tak radikálnímu zákroku vůči církvi jako ve Francii nikde jinde nedošlo, ale i tak byla moc Říma povážlivě oslabena.

Církev přišla ve Francii nejen o majetek, ale i o postavení. Dodnes například církevní vysoké školy nejsou státem uznávány a jejich absolventi nemají nárok na akademickou hodnost. Od doby francouzské revoluce je tamní církev nucena hledat zdroje vlastního financování a mohli bychom pokračovat ve výčtu omezení, se kterými se tamní církev stále potýká.

Kladem ze současného pohledu je, že církev byla přinucena k soběstačnosti. Musela se přestat spoléhat na státní pomoc. Peníze, které si sama nezískala, prostě neměla. To zvláště v počátcích působilo mnoho komplikací. Řím byl spojován s absolutistickou vládou nemilovaných králů a představitelé francouzské revoluce si vždy dávali záležet, aby se jejich myšlenky dostaly i do těch nejzapadlejších vesniček francouzského středohoří.

V ostatních evropských zemích na tom církev sice nebyla tak špatně, ale prakticky všude přišla o své výsadní postavení.

Podíváme-li se na německy mluvící země, které nás zajímají nejvíce vzhledem k tématu práce, uvidíme, že již tak poměrně nezávislá říšská církev získala po napoleonských válkách

⁹ SCHATZ, Klaus. Dějiny papežského primátu. Brno: 2002. str.145

ještě více nezávislosti a samostatnosti v rozhodování. Zajímavou poznámku v tomto smyslu uvádí Jörg Haustein ohledně vydání encykliky Pascendi Dominici gregis v roce 1907: „*Bylo signalizováno do Říma, že v příslušných náležitostech je třeba mít souhlas německého episkopátu.*“¹⁰

Do role jakéhosi ochránce a patrona římskokatolické církve se dostalo Rakousko, později Rakousko-Uhersko. Byť i zde byla moc církve značně oslabena a podkopána reformami Josefa II., stále zde bylo nejpříznivější klima pro užší spolupráci.

2.2.4. Role papežského primátu

Papež v této době prakticky nic neznamenal mimo své území. Změna nastala právě během napoleonských válek.

Zatímco evropští panovníci s Napoleonem buď spolupracovali nebo se mu snažili oponovat podle toho jak daleko se právě nacházel se svou armádou, byl papež ... tím, kdo se zlomit nenechal. I přes Napoleonovo naléhání, i přes bezprecedentní odvezení papeže do „pařížského zajetí“ se Řehoř XVI. zlomit nenechal a odolal všem svodům ke spolupráci s Napoleonem a revolucí. Do Říma se vrací sice rozčarovaný a roztrpčený, ale nezlomený.

Ve světle těchto událostí začíná sama římskokatolická církev pohlížet na autoritu papeže ve zcela jiném pohledu.

Francouzská revoluce neznamenal jen svobodu, ale též ztrátu jistot, které byly prověřeny staletími. Najednou nic, co dosud fungovalo po celé generace, fungovat přestalo. Zvláště pro prosté lidi s minimálním nebo žádným vzděláním, to představovalo silné a depresivní trauma. Přišli o jistotu, vše bylo zpochybněno. O co se nyní se opřít? Vše je v pohybu, vše se neustále mění, kde vzít klid a jistotu pro svůj obyčejný všední lidský život?

¹⁰ HAUSTEIN, Jörg. Liberal-katholische Publizistik im späten Kaiserreich, Vandenhoeck & Ruprecht, 2001, str.122

A kdo jiný může v těchto chvílích působit jako autorita než církev, zvláště, když její vrcholný představitel dokázal odolat všem revolučním nástrahám.

Vlastní vinou radikality, tak revoluce v podstatě zachránila a upevnila roli papeže v římskokatolické církvi. Potvrzuje to svou prací i Karl Schatz: *„Žádná událost zřejmě nepřipravila půdu konečnému vítězství papežství na prvním vatikánském koncilu tak, jako to udělala francouzská revoluce z roku 1789.“*¹¹

Z církve se tak stala ze zpátečnické instituce autorita, zajišťující klid a stabilitu pro běžný život. Bylo potřeba rychlých a rázných rozhodnutí. Toho ale liberální a demokratické instituce většinou nejsou schopny. Papežství mělo v tu dobu štěstí na své představitele, kteří měli tolik potřebné vlastnosti a byli s nimi včas na správném místě.

Při přímém setkání se svobodou a její volbou se lidé dostávali do střetu sami se sebou. Díky své životní situaci neměli možnost přemýšlet o tom, zda se Země otáčí kolem slunce nebo naopak. A církev na svá bedra ráda převzala tuto rozhodovací autoritu.

Čím více ubývalo životních jistot a čím více se ztrácel starý svět, tím více rostla moc a vliv římské kurie.

2.2.5. 1. vatikánský koncil

Svolání prvního vatikánského koncilu nebylo nijak překvapující. Papežství přes všechnen růst autority bylo stále v krizi. Sardinské království sjednocovalo apeninský poloostrov a nebylo síly, která by mu v tom byla schopna zabránit. Takže zatímco morální autorita papeže a papežství rostly, skutečná moc se stále zmenšovala.

Nastalá situace žádala rázná rozhodnutí. Hlasů požadujících prohlášení papežské neomylnosti přibývalo a nedaly se přeslechnout.¹² Řím se k nim stavěl nejdříve velmi rezervovaně, ale postupem času vzal tyto snahy za své a začal je též prosazovat.

¹¹ SCHATZ, Klaus. Dějiny papežského primátu, Brno: 2002. str.148

¹² LANE, Tony. Dějiny křesťanského myšlení. Praha: Návrat domů, 1999. str. 257

K prosazení takového rozhodnutí bylo ale potřeba církevního schválení v podobě koncilního jednání. Podívejme se zatím, co konkrétně předcházelo jednání 1. vatikánského koncilu.

2.2.5.1. Co předcházelo

Zvláště ve Francii byl až do 19. století velmi živý názorový proud prosazující nadřazenost koncilu nad papežem. Tento směr se nazývá galikanismus. Na koncilech v 15. století se podařilo galikanistům prosadit tuto nadřazenost do koncilních akt. Bylo to i díky vleklé krizi, která ve 14. a 15. století provázela papežskou funkci. Jediným, kdo v té době byl schopen tuto krizi vyřešit, byl právě koncil.¹³

Od té doby proběhl již jen jeden, byť velmi závažný koncil v Tridentu v 16. století, který reflektoval situaci po prudkém rozmachu protestantského hnutí. Ten jen potvrdil vliv a důležitost koncilních usnesení.

Od té doby panoval ve vztahu koncil – papež status quo. Papežové nezpochybňovali autoritu koncilu, na druhou stranu ho nikdy nesvolali, aby rozhodl o důležitých otázkách. A tak o závažných otázkách církve rozhodovali samotní papežové s tichým souhlasem církve, která nebyla schopna prosadit platnou nadřazenost koncilních usnesení.

Oponentem galikanismu byl ultramontanismus. Hnutí usilující o faktické prohlášení nadřazenosti papeže nad koncilem. Zpočátku toto hnutí vzbuzovalo svou radikalitou nedůvěru samotného Říma. Vzhledem k výše uváděným historickým skutečnostem, ale toto hnutí získávalo čím dál větší podporu jak mezi duchovními, tak mezi prostými věřícími.¹⁴

Evropa, potažmo celý svět se měnil a církev nebyla schopna pružně reagovat. Tím, co mělo tuto pružnost zajistit, bylo přesunutí rozhodovacích pravomocí do rukou papeže, který mohl tak rychle reagovat na aktuální dění.

¹³LANE, Tony. Dějiny křesťanského myšlení. Praha: Návrat domů, 1999. str. 257

¹⁴LANE, Tony. Dějiny křesťanského myšlení. Praha: Návrat domů, 1999. str. 258

Vzhledem k tomu, jak se papežové postavili k francouzské revoluci a revolučnímu napoleonskému běsnění v Evropě, měl tento názor dveře otevřené.

Jedinou institucí, která ale mohla tuto změnu de facto provést, byl koncil. Nejednalo se ani tak o změnu, jako spíše o potvrzení stávajícího stavu, který již fungoval.

Přesto veřejné vznesení tohoto požadavku vyvolávalo bouři nevole jak v kruzích církevních, tak mimocírkevních.

Zvláště mimocírkevní kruhy se těmto snahám vysmívaly, aniž by jim došlo, že oni sami mají nemalou zásluhu na to, že se tyto myšlenky vůbec prosadily a jsou veřejně diskutovány.

Odpor církevních představitelů pramenil z jiného důvodu. Nešlo jim ani tak o obavu z výsměchu mimocírkevních kruhů, ale trvalou ztrátu své rozhodovací autority. Ta byla sice již jen formální, ale stále ještě byla. Přepustit jedinému člověku veškerou rozhodovací zodpovědnost? To znamenalo nejen vzdát se svého rozhodování, ale volit do této funkce člověka výjimečných schopností, který bude schopen tuto zodpovědnost unést.

To samozřejmě radě církevních hodnostářů nebylo po chuti. Platila zde totiž jednoduchá rovnice. Čím slabší papež, tím spíše si mohu dělat, co chci bez toho, aby mi do toho kdokoliv zasahoval. Nelze se proto divit, že mezi odpůrce formálního potvrzení papežské rozhodovací autority patřili nejen galikanisté, kteří tou dobou již měli nejlepší časy dávno za sebou, ale například i německý říšský klérus, který se cítil ohrožen na svých světských právech. Řada německých biskupů byla zároveň říšskými knížaty s nemalými majetky.

Po napoleonských válkách byla sice jejich faktická moc značně omezena, i tak ale zůstávali zároveň církevními i světskými panovníky. Netoužili tedy potom, tyto své pravomoci přenechávat někomu jinému.

2.2.5.2. Pius IX.

Podívejme se nyní podrobněji na osobu, která je pevně spojena jak s revolučním rokem 1848, tak se svoláním a jednáním 1. vatikánského koncilu. Tou osobou je papež Pius IX.

Vlastním jménem se jmenoval Giovanni Maria Mastai-Ferreti. Narodil se 13. května 1792 v Senigallii u Ancony. V roce 1819 byl vysvěcen na kněze a roku 1827 se stal biskupem. Byl velmi liberálního smýšlení, dokonce se tradovalo, že v jejich rodině jsou liberální i kočky.¹⁵

Počátek jeho pontifikátu se nesl ve znamení liberálních a pokrokových nadějí. Byl zvolen jako protikandidát ultrakonzervativního Lambruschiniho.¹⁶ Po svém zvolení zrušil cenzuru a propustil řadu politických vězňů. Podpořil i umírněné křídlo národního italského hnutí, což mu vyneslo značné sympatie veřejnosti.¹⁷

Změna začala poznenáhlu. Nejdříve se odmítl připojit k válečnému tažení proti Rakousko-Uhersku, kterému patřila stále část severní Itálie. Úplný odklon od liberálních myšlenek pak nastal v okamžiku, kdy přímo ve Vatikánu byl zavražděn jeho ministerský předseda. Znechucený Pius IX. odchází dočasně do Gaety, kde nějaký čas setrvává v „exilu“.¹⁸ Vrátit zpět se mohl až poté, co francouzská vojska porazila republikánské revolucionáře a umožnila tak papeži návrat zpět do Říma.

Snažil se udržet existenci Papežského státu, ale jeho snaha byla marná. V roce 1860 utrpěla papežská vojska řadu porážek od italské armády a pod přímou papežskou politickou mocí zůstal již jen prakticky Říma a jeho nejbližší okolí, a to ještě jen díky přítomnosti silné francouzské armády, která zajišťovala Papežskému státu vojenskou ochranu.

Ani tato situace ale neměla dlouhého trvání. Po několika letech relativního bezpečí vypukla v roce 1870 francouzsko – pruská válka a francouzské vojsko se muselo stáhnout.

¹⁵ SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*, Brno: 2002. str.157

¹⁶ tamtéž

¹⁷ tamtéž

¹⁸ tamtéž, str. 158

Toho samozřejmě využila italská armáda, která zaútočila na Řím. Velitel papežského vojska se chtěl za každou cenu bránit, ale papež Pius IX. si zachoval chladnou hlavu, a aby zabránil zbytečnému krveprolití, nařídil mu kapitulovat. 20. září 1870 po mnohasetletém trvání definitivně zaniká Papežský stát jako politická instituce.

Italská vláda se chtěla s Piem IX. dohodnout na další podobě existence papežské instituce jakožto politického prvku, ale Pius IX. toto odmítl, uzavřel se ve vatikánských palácích a prohlásil se za vězně. V tomto postoji pak setrvali i další papežové až do roku 1929, kdy papež Pius X. uzavřel s Mussolinim tzv. Lateránské smlouvy, které formálně zajišťovaly existenci Papežského státu v jeho současných hranicích. Ironií je, že se ze strany Mussoliniho jednalo prakticky o stejný návrh, který přednesla italská vláda již Piu IX.¹⁹

Pontifikát Pia IX. nebyl jen ve znamení evropských politických záležitostí. Věnoval se i apoštolské a pastorační činnosti. Na americkém kontinentu založil řadu nových diecézí, pro které zajistil i pastorační zázemí. V Evropě se pak zaměřil na kritiku modernistických a liberálních myšlenek.²⁰

Ve své encyklice *Qui pluribus*²¹ explicitně odsuzuje komunismus, ale zároveň zdůrazňuje sociální rozměr církevní práce.²²

Jak jsme již uvedli v předchozím textu, papež Pius IX. nikdy svých nově potvrzených pravomocí nevyužil. Za svého pontifikátu nevyhlásil žádné dogma.

Čeho více využíval, bylo rozhodnutí o všeobecném episkopátu, který mu uvolňoval ruce při obsazování diecézí vhodnými biskupskými kandidáty.

Toto pro církve mnohem významnější koncilní rozhodnutí zůstává často ve stínu rozhodnutí o papežské neomylnosti. Přesto to bylo toto rozhodnutí, které umožnilo pružně reagovat na potřeby jednotlivých diecézí po celém světě. Této činnosti se Pius IX. intenzivně věnoval.

¹⁹ SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*, Brno: 2002. str.158

²⁰ Encyklika *Quanta cura* s připojeným Syllabem omylů. Vydáno 8. prosince 1864

²¹ 9. listopadu 1846

²² SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*, Brno: 2002. str.159

Proti modernistům výrazně, až na výjimky, nezasahoval. Prohlásil rozumové poznání víry za rovnoprávné. Zasazoval i sociální práci církve.²³

2.2.5.3. Jak to proběhlo

Když papež Pius IX. v roce 1868 usoudil, že vnitrocírkevní situace je již neudržitelná, rozhodl se k bezprecedentnímu ráznému kroku. Tím krokem bylo svolání koncilu do Vatikánu. Politická situace místu konání koncilu moc nepřála, ale nebyla už jiná volba. Doby, kdy se panovníci nebránili a naopak vítali konání církevních setkání na svém území, byla už dávno pryč. Jediným místem vhodným pro konání koncilu tedy zůstal Vatikán.

V té době bylo v Římě přítomno francouzské vojsko jako ochrana před dotírajícím nově vzniklým italským státem, pro který bylo nepředstavitelné, že by hlavním městem mělo být jiné město než Řím. Francouzská armáda prozatím zůstávala zárukou existence papežského Říma a klidného průběhu koncilních jednání.

Koncil zasedal v během osmi měsíců v průběhu let 1869 – 1870. Jednání byla bouřlivá a zdaleka se nejednalo jen o papežskou neomylnost. V průběhu těchto osmi měsíců koncil schválil dvě konstituce: *Katolická víra*, pojednávající o Bohu jako stvořiteli, o zjevení, o víře a o vztahu rozumu a víry. Druhou byla konstituce *Církev Kristova*, která pojednávala, o všeobecném episkopátu a o diskutované papežské neomylnosti.

Krátce na to došlo k francouzsko – německé válce. Francouzská vojska se musela stáhnout z Říma a italská vojska bez problémů a relativně snadno obsadila Řím a dokončila tak sjednocovací proces na apeninském poloostrově.

Papež Pius IX. to považoval za přímé ohrožení své i celé církve a koncil na neurčito rozpustil.

²³ SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*, Brno: 2002. str.159

Podívejme se nyní podrobněji na problém papežské neomylnosti přímo na 1. vatikánském koncilu.

Nešlo ani tak o schválení již existujícího stavu, jako spíše o vymezení platnosti papežské neomylnosti. Kdy je papež neomylný? V jakých otázkách je neomylný? Lze neomylnost vztahovat jen na otázku věroučné nebo i na otázky historické a vědecké? Kdy je toto prohlášení platné?²⁴

Jak je vidět, otázek je více než dost. Stejně tolik bylo i názorových skupin uvnitř koncilu

Konvertité z anglikánské církve W.G.Ward, Henry Manning a další zastávali radikální stanovisko: „... *Každé vyhlášení papeže týkající se nauky je neomylně řízeno Duchem svatým.*“²⁵

Pak tu byli „inoportunisté“, kteří sice s papežskou neomylností souhlasili, ale její veřejné vyhlášení se jim zdálo nepříhodné.²⁶

Další prostě papežské neomylnosti nevěřili nebo se, jak již bylo uvedeno výše, obávali o svůj mocenský a politický vliv.

Nakonec jednání koncilu zcela ovládli ultramontanisté. Prosadili své lidi do komise, která připravovala text konstituce Církve Kristova. Z 24 zvolených delegátů byl jen jeden proti znění této konstituce. V předposledním hlasování v červenci 1870 byly pro znění konstituce tři čtvrtiny přítomných delegátů. Zástupci, v tuto chvíli již jen, menšinové opozice podnikli poslední pokus o zvrát situace a navštívili osobně papeže a žádali ho o mírnější formulaci papežské neomylnosti. Pius IX. odmítl. Na to opoziční delegáti opustili jednání koncilu, aby nenarušili jeho hladný průběh.²⁷ Konstituce byla přijata 553 hlasy proti

2. Co vlastně bylo vlastně schváleno?

„Věrně lpíce na tradici předávané od počátku křesťanské víry, ve jménu slávy Boha našeho spasitele, povznesení křesťanské víry a spásy křesťanského lidu, se souhlasem

²⁴ LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999. str. 258

²⁵ tamtéž

²⁶ tamtéž

²⁷ tamtéž, str. 259

posvátného koncilu, my (tj. Pius IX.) hlásáme a ustanovujeme, že toto je Bohem zjevené dogma: Římský papež, jestliže mluví ex cathedra (tj. jestliže při zastávání svého úřadu jako pastýř a učený rádce všech křesťanů vyhlásí nauku týkající se víry nebo morálky, kterou má přijmout všeobecná církev) s Boží pomocí slíbenou mu v blahoslaveném Petrovi, je nadán onou neomylností, o které si božský spasitel přál, aby jí jeho církev byla obdařena při vyhlášení nauky týkající se víry nebo morálky. Proto jsou tato vyhlášení římského papeže sama o sobě nezměnitelná a nezávislá na souhlasu církve.

*Jestliže se však kdokoli (ať tomu Bůh zabrání) odváží tomuto vyhlášení odporovat, nechť je uvržen do klatby.*²⁸

2.2.6. Pokoncilní doba

2.2.6.1. Reakce na koncil uvnitř církve

Církev se s vyhlášením konstituce Církve Kristova nakonec smířila. Pro mnohé církevní představitele to byl vnitřní těžký zápas, ale římskokatolická církev opět prokázala svou jednotu, která ji tolik posilovala zvláště v těchto revolučních časech.

Důležité bylo, že ani závěry vyplývající z uvedené definice papežské neomylnosti nejsou tak radikální jak by se mohlo zdát.

Především se jedná o neomylnost ex cathedra, za další se jedná jen o oblast víry a mravů.²⁹ To, co nejvíce vyvolávalo a dodnes vyvolává rozporuplné reakce, jsou další teze zde uvedené.

Především, že papežská neomylnost je přímo od Boha, že tato neomylnost nepotřebuje souhlas církve ani biskupů, že toto vyhlášení je věrné tradici.³⁰ Sám Pius IX. tuto námitku trefně okomentoval slovy: „*Tradice? Já jsem tradice.*“³¹

²⁸ Konstituce Církve Kristova, kapitola 4

²⁹ LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999. str. 259

³⁰ tamtéž

Někteří se se závěry koncilního jednání nesmířili a i nadále se snažili o změnu jeho závěrů. O některých z nich budeme ještě v dalších kapitolách mluvit.

Ti, kteří usoudili, že římskokatolická církev se nenapravitelně odchýlila od své cesty, z jejího lůna odešli. Jmenujme především německého církevního historika Ignaze von Döllingera, který založil „starou katolickou církev“.³²

Vnitřně 1. Vatikánský koncil římskokatolickou církev posílil a upevnil. V ekumenickém měřítku ale zůstal daleko za očekáváním. Pravdu měla skupina teologů, kteří tvrdili, že papežská neomylnost podstatnou měrou a dlouhodobě zhorší ekumenické vztahy. Za všechny citujme alespoň biskupa Johna Henryho Newmanna: „...*Není třeba odvracet žádné hrozící nebezpečí, mohou však vzniknout vážné obtíže. Je to skutečně práce pro ekumenický koncil?*“³³

Modernisticky smýšlející teologové se ale pokusů o reformy nevzdávali a dále se snažili prosazovat své myšlenky.

2.2.6.2. Lev XIII.

Podívejme se ve stručnosti, jak to vypadalo v církvi římskokatolické po 1. vatikánském koncilu.

Po pontifikátu Pia IX., který skončil jeho skolem v roce 1878. Jednalo se o nejdelší pontifikát v dějinách papežského státu. Na konkláve 20. února 1878 byl papežem zvolen kardinál Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci (2. březen 1810 – 20. červenec 1903). Přijal jméno Lev XIII. a stal se tak 256. papežem římskokatolické církve.

Očekávalo se, že jeho pontifikát bude přechodný a nebude mít dlouhého trvání. Lev XIII. byl dlouhodobě vážně nemocen a sám nepředpokládal, že bude papežem tak dlouhou dobu. Jeho pontifikát nakonec trval plných 25 let.

³¹ tamtéž

³² tamtéž

³³ tamtéž str. 258

Proti modernistům zasahoval Lev XIII. mnohem výrazněji než jeho předchůdce. Nikdy však nesáhl k plošnému odsouzení modernismu a reformních snah jako takových, spíše odsuzoval jednotlivé teology, ale hlavně jejich konkrétní myšlenky a názory.

To případ koneckonců i Hermana Schella, který nikdy nebyl zbaven svého profesorského místa, i když byl donucen k odvolání mnoha svých myšlenek a některé jeho knihy byly zakázány.³⁴

Co se týče církve jako takové. Lev XIII. provedl její rozsáhlou reorganizaci. Založil přes 200 nových diecézí a arcidiecézí, hlavně mimo Evropu. Založil též dva nové patriarcháty. Jeden pro severní Afriku a druhý pro Indii s Japonskem. Je také autorem termínu *odloučení bratři* pro křesťany nesjednocené s Římem. Na přelomu století vydal nová pravidla pro cenzuru a 17. září 1900 novelizoval Index zakázaných knih.³⁵

Velmi aktivně se též zasazoval o práva pracujících. Stejně jako Pius IX. vystupoval tvrdě proti komunismu. Sociální spravedlnost mu ale cizí nebyla a naopak ji intenzivně prosazoval.

15. května 1891 vydal rozsáhlou sociální encykliku *Rerum novarum*. Definoval v ní základy a pravidla sociálního učení římskokatolické církve, včetně jeho praktického uplatňování. Podpořil v ní právo dělníků na spravedlivou mzdu, důstojné pracovní podmínky a zakládání odborů, což byla do té doby věc nevídaná. Stejně tak podpořil právo na soukromý majetek.

Touto encyklikou si získal mezi pracujícími lidmi po celém světě velkou oblibu a začalo se mu familiárně říkat *papež pracujících*. Přispěla i k dalšímu posílení autority římskokatolické církve, která na tom nebyla právě nejlépe. Bylo to i vlivem dosud rezervovaného postoje Říma k sociálním otázkám.

Byla to zásluha přímo Lva XIII., kterému se podařilo rozlišit problematičnost komunistického názoru a správnost názoru sociálního.

³⁴ VOGEL, Jirí. *Herman Schell – apologeta a dogmatik*. Brno: L.Marek, 2001. str. 27

³⁵ SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*, Brno: 2002. str.162

2.2.6.3. Pius X.

Papež Lev XIII. zemřel 20. července 1903. Na konkláve, které se konalo na konci měsíce, byl novým papežem zvolen Giuseppe Melchiorre Sarto. Po svém zvolení přijal jméno Pius, po svém dřívějším předchůdci Piovi IX., v jehož politice hodlal pokračovat.

Prvním jeho činem po svém zvolení a slavnostním uvedení do úřadu, se stalo vyhlášení, že kdokoliv by v budoucnu přišel na konkláve k volbě nového papeže s vetem světského panovníka vůči kterémukoliv kandidátovi, bude automaticky exkomunikován.

Bylo to v důsledku nepříjemností během konkláve, která ho nakonec zvolila papežem, zatímco vůči téměř jistému novému papeži, kardinálovi Rampollovi, vznesl své veto Rakousko-Uherský císař František Josef I.³⁶

Pius X. se rázně postavil proti modernismu. 3. Července 1907 vydal dlouho očekávaný dekret *Lamentabili sane exitu*, který byl krátce na to následován encyklikou *Pascendi Dominici gregis*, která modernismus tvrdě odsuzovala.

Bylo odsouzeno vše, co jen trochu připomínalo modernismus. V dekretu bylo vyjmenováno 65 bludných modernistických tezí, v encyklice byl odsouzen modernismus jako takový.

Byla nařízena antimodernistická přísaha, kterou museli skládat všichni kněží, řeholníci, katecheté a učitelé v kněžských seminářích. Povinnost skládat tuto přísahu byla zrušena až po 2. vatikánském koncilu v roce 1967.

Vznikla též pracovní skupina *Sodalitium Pianum*, která měla v čele Monsg. Umberta Beningniho. Tato skupina měla za úkol vyhledávat modernistické hereze v teologických a filosofických textech.

Byl též vyhlášen přísný trest exkomunikace pro všechny hlasatele modernistických názorů.³⁷

³⁶ SCHATZ, Klaus. Dějiny papežského primátu, Brno: 2002. str.163

³⁷ tamtéž, str.165

Dekret společně s encyklikou prakticky již jen uspíšily zánik modernistického hnutí, které mělo v době vydání těchto dokumentů již nejlepší a nejplodnější léta za sebou.

Drakonické zakročení vůči modernismu nebylo jediným počinem papeže Pia X. Mezi jeho další významné počiny patřilo znovuoživení gregoriánského chorálu pro chrámovou liturgickou hudbu.

Nechal zreformovat breviář a zasazoval se o časté přijímání svátosti Večeře Páně spojenou se svátostí smíření. Celkově se snažil o prohloubení zbožnosti nejen mezi klérem, ale i mezi laiky. Povolil přijímání pro děti, které již dosáhly věku rozumu, tedy cca 7 let.

Na konci svého života přistoupil i ke sjednocení kanonického práva, které dosud bylo velmi roztříštěné. Tuto práci však již nedokončil.

Velmi se obával nadcházejícího válečného konfliktu, ke kterému se schylovalo v závěru jeho pontifikátu a snažil se mu všemožně zabránit. Bohužel neúspěšně. Samotného vypuknutí první světové války se již nedočkal. Zemřel 20. srpna 1914.

2.2.7. Dnešní reflexe

Jaký význam mělo modernistické hnutí pro současnost? I když v podstatě ničeho nedosáhlo a bylo tvrdě pronásledováno, přeci jen světu ukázalo, že i římskokatolická církev, byť je sebevíce chápána jako zkonstatělá instituce neschopná sebereflexe, nachází v sobě myšlenkový potenciál schopný kritického myšlení.

I když oficiálně byly modernistické myšlenky odsouzeny, přeci jen si našly cestu do světa a ke světlu se prodraly v okamžiku konání 2. vatikánského koncilu v letech 1961 – 1965.

Přesně tak, jak to modernismus požadoval, se církev otevřela světu. Vědecké zkoumání začalo být bráno velmi vážně a intenzivně podporováno. Velký rozmach zaznamenala biblická archeologie, filologie, ale i psychologie a sociologie z pohledu křesťanství.

3. Dějinný kontext v německých zemích

3.1. Vídeňský kongres a restaurace

Vídeňský kongres znamenal dlouho očekávané uklidnění po napoleonských válkách. Ale nebylo to jen zklidnění válečného běsnění, ale i pokus o obnovu starých pořádků.

Římská říše sice nebyla už obnovena, ale v německých státech zůstaly u moci až na výjimky konzervativní vlády. Zánikem římské říše se nic až tak podstatného nezměnilo. Říše římská se přeměnila na spolek nezávislých států. Rakousko sice zůstalo hlavou tohoto spolku, ale do popředí se dost výraznou měrou dralo Pruské království.

Roku 1834 byl vytvořen německý celní spolek, který znamenal značné uvolnění pro obchod a vzrůst hospodářského potenciálu prakticky ve všech německých zemích.³⁸

Byla to zároveň doba maloměstského *biedermaieru*, kdy se střední třída rychle emancipovala vlivem svého ekonomického vzmachu. Přestaly jí stačit ekonomické výhody a začala požadovat i náležitý podíl na politické moci. Do toho se samozřejmě konzervativním vládám moc nechtělo.

V okamžiku, kdy se rozhořely revoluce v roce 1848, měla Evropa před sebou velký problém. V německých zemích byla situace ještě komplikovanější o roztržité národní hnutí.

Pokus o ustavení Německého království pod korunou pruského krále skončil fiaskem a frankfurtský sněm se rozešel. Rakousko i Prusko se brzy vzpamatovaly z liberálního poblouznění a nastavily kormidlo směrem k restauraci. Byla utužena cenzura a omezeny politické svobody.

Podobně to vypadalo i v ostatních německých státech. Výjimku tvořily pouze Bádenské vévodství, kde se udržela u moci liberálně-konzervativní vláda a Bavorské království, které se též pokoušelo uchovat si alespoň část liberálních vymožeností.³⁹

³⁸ MÜLLER, Helmut a kol. *Dějiny Německa*. NLN, Praha, 2004, str. 153

3.2. Bismarckova éra

V roce 1862 je povolán zpět do Německa vyslanec ve Francii Otto von Bismarck. Má uklidnit situaci v Pruském království. Bismarck je konzervativní člověk mající na mysli blaho Pruska a jeho povznesení mezi evropské velmoci. Tomu je ochoten podřídit vše.

Během osmi let dokázal tento svůj cíl naplnit. Bylo to sice na úkor liberálních svobod, ale Prusko se proměnilo ve vedoucí stát Německého spolku v čele s císařem.

Dokázal prosadit své představy o reformě armády. Porazil Dánsko, Rakousko i Francii.

V domácí politice ale tak úspěšný nebyl. Bismarck patřil k lidem, kteří potřebují mít „vnitřního“ nepřítele vůči kterému mohou zaměřit svou pozornost.

3.3. Boj s Centrem

Roku 1870 vzniklo Centrum jakožto politické uskupení zastupující římské katolíky na nejvyšší, tedy parlamentní úrovni. Již v prvních volbách získalo v parlamentu 63 křesel a stalo se tak druhou nejsilnější stranou. To samozřejmě vyvolalo pozornost a nevoli samotného Bismarcka.

Jakožto protestant byl přirozene podezřívavý vůči organizacím spojeným s katolickou církví. Podle Bismarcka se v tomto uskupení shromažďovali všichni, kteří byli vzrůstajícím se Pruskem poraženi: Maloněmci, Poláci, Alsasané, Hannoverští welfové a další.

Rozhodl se tedy vůči církvi rázně zakročit. Toto zakročení vstoupilo do historie pod pojmem Kulturkampf.⁴⁰ Byl zaveden tzv. Zákon o kazatelně. Bylo zakázáno jakýmkoliv způsobem komentovat během kázání státní záležitosti. Církvi byl odebrán dohled nad

³⁹ tamtéž, str. 165

⁴⁰ tamtéž, str 186

školy a zrušeny církevní sňatky. Roku 1872 byl vypovězen jezuitský řád a stát si podržel dohled nad instalací nových kněží.

Nic z těchto opatření ale k oslabení Centra ani církve nevedlo. Naopak. Ve volbách v roce 1874 získalo Centrum dvojnásobek hlasů oproti předchozím volbám do sněmu.

To znamenalo pro Bismarcka těžkou vnitropolitickou porážku. S úlevou tedy přivítal smířlivější postoj nového papeže Lva XIII., který roku 1878 nastoupil svůj pontifikát. Většina proticírkevních opatření byla v tichosti zrušena nebo zmírněna a Kulturkampf ukončen.

3.4. Boj se socialisty

Stejně pochopil kancléř Bismarck se svou politikou vůči socialistům. Průmyslová revoluce sice znamenala prudký rozmach hospodářství a průmyslu zvláště, ale měla i svá výrazná negativa. Zatímco ještě v roce 1830 v zemědělství pracovalo na 4/5 obyvatel země, o 50 let později to již byla polovina obyvatelstva⁴¹.

Výkonnější nebyl jen průmysl ale i zemědělství. Nebylo potřeba tolik lidí pro výrobu potravin. Tito lidé proto odcházeli do měst v průmyslových oblastech, kde doufali v lepší obživu. Jednalo se jen ale o chiméru. Ve městech je čekala stejná, často i horší strádání.

Dvanácti až čtrnácti hodinová pracovní doba. Práce dětí a žen bez omezení. Neexistence sociálních a životních jistot. To vše přivádělo lidi na pokraj existenčního kolapsu.⁴²

Není divu, že se dělníci začínají bouřit a dožadovat se zlepšení svých pracovních podmínek. Nejznámějším je slezské povstání tkalců. Bismarck se obával propojení povstalých zoufalých tkalců s nepřátelskými živly. Povstání bylo tehdy utopeno v krvi.

⁴¹ MÜLLER, Helmut a kol. *Dějiny Německa*. NLN, Praha, 2004, str. 166

⁴² tamtéž, str 167

Přesto si řada průmyslníků byla vědoma tristní dělnické situace a snažila se dělnickou situaci vylepšit. Zakládali podpůrné pokladny, omezovali dětskou práci, stavěli důstojné obydlí pro dělníky.

Velmi se v tomto směru angažovala i církev. Zakládala různé podpůrné organizace, které měly za úkol pomáhat těm nejchudším.

Sociální otázka se projevila též na poli politickém. Ferdinand Lassale v roce 1863 zakládá v Lipsku Všeobecný německý dělnický spolek. Ve stejné době vzniká liberálnědemokratický Sněm německých dělnických spolků. Z něj pak v roce 1869 vzniká v Eisenachu Sociálnědemokratická dělnická strana pod vedením Augusta Bebela a Wilhelma Liebknechta. V roce 1875 pak vzniká Socialistická dělnická strana Německa. Od roku 1868 také vznikají odbory, které chtějí hájit práva dělníků.

Úspěchy Socialistické dělnické strany Německa ve volebních letech 1874 a 1877 silně znepokojovaly Bismarcka. 21. X. 1878 nechal vydat říšský zákon proti snahám sociální demokracie představujícím všeobecné ohrožení. Nastalo zatýkání socialistů a jejich věznění. Zákon byl pravidelně obnovován. K potlačení sociálních myšlenek to ale nevedlo. Roku 1912 získala Sociální demokracie 112 mandátů a stala se tak nejsilnější německou stranou⁴³.

⁴³ MÜLLER, Helmut a kol. *Dějiny Německa*. NLN, Praha, 2004, str.191

4. Život a dílo Josefa Müllera

4.1. Rodinné prostředí

Nestálost a touhu po uznání, lze u Josefa Müllera vidět už v jeho mládí. Pocházel z maloměšťanské katolické rodiny. Otec, drážní úředník, pocházel z protestantského prostředí. V polovině devatenáctého století se jednalo o poměrně napjatou rodinnou situaci. Stačí si to reálně představit – aktivní katolická rodina, přísně vedená příbuzenstvem a do toho formálně praktikující otec, který zřejmě srdcem stále zůstal věren protestantismu.

Vzhledem k tomu, mladý Müller nebyl pevného zdraví, tak více než dětských venkovních radovánek, užíval si četbou knih. A nutno říci, že si moc nevybíral a četl v podstatě vše, co mu přišlo pod ruku.⁴⁴

Toužil po vzdělání a hlavně po akademické kariéře, která se stala leitmotivem jeho života. Na svůj věk byl velmi sečtělý a znalý. Po úspěšně složené maturitě odešel tedy do velkosvětského Mnichova.

Tento „velký“ svět ho ale naprosto vykolejil. Nebyl na něj připraven, neměl s ním žádnou zkušenost. Najednou nevěděl, co by vlastně chtěl nebo měl studovat. Možnosti na mnichovské univerzitě byly nepřeborné.

K tomu přistoupily finanční komplikace. Jeho rodina sice nikdy nouzí netrpěla, ale tolik, aby mohl v Mnichově vést, alespoň skromný studentský život, také neměla. A aby toho nebylo málo, přidaly se k tomu komplikace spojené s jeho zdravotním stavem – tyfové onemocnění prodělané v dětství.

⁴⁴ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 181

4.2. Církevní kariéra

To vše způsobilo, že se Müller vrátil zpět do Bamberku a vstoupil do kněžského semináře. V něm viděl možnost jak celkem rychle, snadno a finančně poměrně nenáročně naplnit své ctizádostivé ambice po uznání. Chtěl se stát profesorem. Pouze vysokoškolská katedra představovala cíl hodný touhy a naplnění.⁴⁵ Předpoklady pro to měl. Byl všeobecně dobře vzdělaný, sečtělý, ani s věroukou neměl nikdy problémy.

Ba naopak. Jeho poměrně vlažný přístup k praktikování víry mu dával dostatek prostoru pro názorové lavírování mezi různými názorovými skupinami uvnitř katolické církve. Během svých studií se prakticky nikdy nedostal do sporů s vedením semináře. Vše podřídil svým vysokým cílům.

Místo rychlého kariérního postupu se ale dočkal „nemilého“ překvapení v podobě vysvěcení na kněze roku 1877. To by samo o sobě samozřejmě neznamenovalo žádnou překážku v jeho cestě za kariérou. Řada významných teologů šla stejnou cestou.⁴⁶ Müller však místo pokračování své vědecké činnosti byl odeslán do praktické duchovní správy. To jeho intelektuálně zaměřená osobnost nesla velmi těžko.⁴⁷

Místo studia a vědecké činnosti byl nucen k dennodennímu kontaktu se svými ovečkami a k řešení jejich všedních problémů. To mu samozřejmě ubíralo sílu a hlavně čas na vlastní práci.

Vzhledem ke svému intelektualismu měl v této denní komunikaci s „obyčejnými“ lidmi ze své farnosti velké problémy. Ač vyrostl v podobném prostředí, těmto lidem prostě nerozuměl a je otázkou, zda o to vůbec usiloval.

Denně se se svými ovečkami dostával do konfliktů, které svou povahou ještě vyhocoval. Nadšení z něj nebyli ani jeho nadřizení. Místo toho, aby v klidu rozvíjel své pastorační schopnosti, které by mu otevřely nový vhled do teologické praxe, odmítal se

⁴⁵ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 182

⁴⁶ Jmenujme například Hermana Schella nebo Josepha Schnitzera

⁴⁷ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 182

smířit se svým postavením, které nebylo dostatečně reprezentativní a omezovalo ho v jeho vzestupu.

Nelze se tedy divit, že během své krátké duchovenské praxe byl několikrát překládán z místa na místo. Jmenujme některá jeho působiště: Forchheim, Lichtenfels, Norimberk.⁴⁸ Vždy se však opakoval stejný scénář.

Určité kompromisní řešení spatřoval Müller v možnosti získání beneficiálního místa, které by mu zajišťovalo pravidelný příjem a zároveň dostatek času k vlastní práci. Hlásil se o takové uvolněné místo ve švýcarském Pottensteinu.⁴⁹ I zde byl ale neúspěšný.

Tyto vleklé problémy spolu s trvajícím zdravotními problémy vedly k tomu, že byl Müller ve věku 35 let předčasně penzionován. To znamenalo konec naděje na kariéru v rámci církve.

4.3. Příčiny nezdaru v církevní kariéře

Jak shrnout toto období Müllerova života? Zřetelně nám zde vystupuje do popředí nevyrovnaný a nezralý charakter. Podíváme-li se na věc z psychologického hlediska, mohli bychom usuzovat na problémové dětství. Kvůli svým častým nemocem byl pravděpodobně rodinou podceňován, a to v něm vyvolávalo nezměrnou touhu po uznání svých schopností.

Proto byl schopen pro svou kariéru a pro slova uznání udělat prakticky cokoliv. Nejprve hledal cestu přímo na akademické půdě. Ve „velkém“ světě se ale cítil ztraceně a beznadějně.

Novou příležitost k osobnímu uplatnění mu nabídla církev. Ani zde se však nedočkal kýžených výsledků. Chyběla mu trpělivost pro kariérní postup v rámci církve.

⁴⁸ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 181

⁴⁹ tamtéž

Měl jasnou představu o tom, čeho by chtěl dosáhnout, ale chyběl mu zdravý úsudek o možnostech naplnění těchto svých cílů. Svým přístupem si tak sám zavíral mnohdy pootevřená dvířka k dosažení svých cílů.

4.4. Nový začátek

Paradoxně právě tato událost mu otevřela dveře k naplňování jeho celoživotního snu. Nastalo dvacetileté období, během kterého doslova „chrtil“ jednu práci za druhou. Celkově vydal 24 samostatných prací⁵⁰. Nejvíce se věnoval životu a dílu německého básníka Jeana Paula (1763 – 1825). S prací o tomto básníkovi dokonce i promoval na mnichovské univerzitě na doktora filosofie.⁵¹ Dodnes se dílem Jeana Paula nezabýval nikdo tak zevrubně a důkladně jako Josef Müller. Proto i dnes zůstává jeho dílo nedílnou součástí studia každého, kdo se Jeanu Paulovi chce věnovat.

Současně psal o problémech filosofických a pedagogických⁵². Nebyla mu cizí religionistika, kde zkoumal sexualitu u přírodních národů. Psal o církevní morálce, právu, vydal svá kázání. Jako jeden z prvních se odvážil v Německu psát o již tehdy významném ruském spisovateli F.M.Dostojevském⁵³. Ne že by samotný Dostojevský byl německým kruhům neznámý. Jeho tvorba byla známa a byla hodnocena spíše s rozpaky. Styl psaní Dostojevského vzbuzuje dodnes mnoho nejasností a rozpaků. Osobně byl Dostojevský také znám svou hráčskou vášní, kterou popsal v próze Hráč a svými lázeňskými pobyty v Baden-Badenu.

Přispíval svými články do konzervativních katolických časopisů Der Katholik a Pastor Bonus. A kritika mu byla nakloněna.

⁵⁰ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 182

⁵¹ MÜLLER, Josef. Die Seelenlehre Jean Pauls, München, 1894

⁵² MÜLLER, Josef. Pädagogik und Didaktik auf modern-wissenschaftl. Grundlage, Mainz, 1898

⁵³ MÜLLER, Josef. Dostojewski, Ein Charakterbild, Selbstverlag, 1903

4.5. Müllerova ctižádostivost

Můžeme z toho vidět, jak skutečně silná byla jeho snaha po vyniknutí a uznání. Na konci devatenáctého století se stal skutečně dobře známou postavou německého katolického života. A toto uznání mu stouplo do hlavy.

Podobně jako se to stává všem ctižádostivým lidem, i on začal ztrácet soudnost ve svém psaní. Oblíbenost a popularita mu zaslepila oči a on získával pocit, že je takřka nedotknutelný a že si může dovolit psát o čemkoliv a jakkoliv. Podcenil dohlížitelkou činnost církve. Měl zřejmě za to, že když mlčí k jeho čím dál odvážnějším článkům, bude mlčet i nadále, ať už napíše cokoliv.

Toto očekávání se mu samozřejmě brzy velmi vymstilo. Věděl o problémech, které s cenzorským kuriálním úřadem mají jeho kolegové, přesto pokračoval v nastoupeném agresivním polemickém stylu.

Proč vlastně zatoužil vyniknout na poli reformních snah a ne raději v tradiční teologii? Můžeme za tím zřejmě spatřovat uraženou ješitnost. Tolik se snažil, tolik studoval, a přesto se mu nedostalo patřičného ohodnocení. Ba naopak, místo univerzitní katedry se dočkal kaplanského místa. Proč by se měl tedy snažit stále znovu a znovu se zalíbit římské hierarchii?

Nehledě na to, mezi konzervativními teology nespatoval žádnou takovou veličinu, ke které by mohl vzhlízet a se kterou by se mohl poměřovat. Na reformních myslitelích obdivoval právě jejich široký rozhled, kulturní a společenský přehled, znalost přírodních věd.

To podstatné mu ale stále unikalo. Zatímco on toužil po uznání a slávě, většina ostatních reformních myslitelů měla na mysli blaho a prospěch církve. Nedělali až tak pro sebe, jako pro církev, kterou milovali a které chtěli pomoci.

Proto byli tak opatrní ve svých názorech. Ne že by se tolik báli postihů ze strany římské kurie, ale pečlivě vážili význam svých názorů a prohlášení. Samozřejmě i existenční

otázka zde hrála svou roli. Univerzitní místo bylo i tehdy něco finančně zcela jiného než zapadá fara na venkově.

4.6. 1. vatikánský koncil

Už od konce 1. vatikánského koncilu to v římskokatolické církvi pěkně vřelo. Závěry předčasně rozpuštěného koncilu byly v příkrém rozporu s tím, co od něj očekávala světská společnost i reformní teologové a filosofové.

Místo jakékoliv modernizace a pokroku byly schváleny dokumenty posilující konzervativní pozici církve. Musíme zmínit samozřejmě i pozitivní závěry koncilu. Například omezení politických zásahů do politiky. To nic ale nemění na celkovém vyznění koncilu. Pro moderně smýšlející duchovní i laiky to bylo velké překvapení a rozčarování, pro ty střízlivě uvažující to naopak nebylo nic neočekávaného⁵⁴.

Většina duchovních i laiků se s tímto výsledkem smířila. Někdo úplně rezignoval na jakékoliv snahy, někdo se naopak snažil církev pomalu proměňovat zevnitř. Došlo i na odchody z církve. Za všechny jmenujme alespoň Ignaze von Döllingera (1799 – 1890), který byl v roce 1871 exkomunikován mnichovským a freisingkým arcibiskupem Gregorem von Scherrem, O.S.B. pro své opakované ostré výpady proti závěrům 1. vatikánského koncilu.

Skupina těch, kteří se snažili římskou církev zevnitř pomalu reformovat, se v Německu soustředila hlavně kolem univerzit a dalších vzdělávacích ústavů. Jejich působení bylo tedy hlavně v teologické rovině. Není tedy divu, že se Josef Müller snažil získat uznání i od této skupiny vysoce vzdělaných lidí. Možná v tom viděl způsob, jak proniknout do vyšších akademických sfér, možná jeho pohnutky byly skutečně vedeny upřímnými reformními snahami.

⁵⁴ Podrobněji se o problému rozepisují ve svém článku Joseph Schnitzer ve sborníku: Zdeněk Kučera, *Teologie v dialogu*, Jan B.Lášek, D.Toth (ed.), Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2005

Pravdou zůstává, že když v roce 1898 spatřil světlo světa jeho spis *Der Reformkatholizismus, die Religion der Zukunft* jednalo se o prvotřídní senzaci.

4.7. Reformkatholizismus

Myšlenky, se kterými Josef Müller přišel, nebyly zase až takovou novinkou. Sám se k tomu přiznává v jednom z dopisů Ehrhardovi⁵⁵. Ale poprvé byly takto komplexně a jednoznačně formulovány a vyjádřeny. To, čím se skutečně nesmazatelně zapsal do historie je „objev“ samotného pojmu *Reformkatholizismus*. Podařilo se mu jednoslovně vystihnout podstatu celého myšlenkového směru usilujícího o obrodu římskokatolické církve.

Co tedy bylo myšlenkovým obsahem spisu, který se i v římskokatolické církvi setkal s poměrně příznivým přijetím a hodnocením?

Především si musíme být vědomi toho, že Josef Müller byl pevně ukotven ve své víře a nijak nezpochybňoval základní dogmata ani rozhodnutí církevního úřadu.

Naopak. V jeho existenci vidí největší přínos křesťanské víře. Tento úřad, který dbá na soulad filosofického, teologického i vědeckého bádání s objektivní, tedy zjevenou Boží pravdou⁵⁶, chrání víru před její subjektivizací a roztříštěností do mnoha různých názorových skupin. Vychází z předpokladu, že objektivní pravda je jen jedna, a to ta Boží. Vše, co se s ní dostane do rozporu je pak logicky nesprávné. Posuzování má na starosti právě církevní úřad, kterému byla tato pravomoc přisouzena samotným Kristem⁵⁷. Proto nijak nezpochybňoval pravost Knih Mojžišových nebo dogma o papežské neomylnosti, tak jak jej schválil 1. vatikánský koncil.

Ve vztahu k vědě zastává stanovisko velmi rezervované. Její metodika je destruktivní pro víru a jako taková je církevním úřadem oprávněně odmítána. Destruktivní je hlavně ve

⁵⁵ Müller Ehrhardovi, 1903

⁵⁶ Depositum fidei = poklad víry

⁵⁷ Bible, Matoušovo evangelium 16,18-19

smyslu ztráty jakékoliv sjednocující autority. Tím, že vytváří mnoho názorových proudů, dostává se do rozporu s objektivní pravdou a věřící člověk pak tápe a snadno se dostává na scestí⁵⁸. Tentýž důvod uvádí i ve své kritice protestantismu⁵⁹.

4.8. Kritika církve

Toto vše je v souladu s učením římskokatolické církve. Pak se ale obrací a vidí na protestantismu pozitivní stránky. Ne tolik na protestantismu jako takovém, jako spíše nad způsobem jeho uvažování o víře a na neustálé rozumové činnosti, ke které je nucen právě svou neautoritativností a nutností stálé sebeobhajoby⁶⁰.

A tak Müllerovi vychází, že zatímco věroučně je protestantismus z římskokatolického pohledu zcela mimo, z pohledu rozumového má před římskokatolickým světem výrazný náskok a nečiní mu problémy reflektovat dějinný vývoj, ani pružněji reagovat na vědecké bádání.

Má-li tedy římský katolicismus hrát nějakou roli v moderním, pomalu se sekularizujícím světě, je potřeba nalézt cestu z této tristní situace. Müller považuje za důležité především tyto body: uznání současné vědy jako součásti světa, ve kterém žijeme a její zevrubné kritické zhodnocení; intenzivně rozvíjet a podporovat rozvoj teologických fakult, znovu zavést synody duchovních, na kterých by se tito dále vzdělávali a mohli se seznamovat se současnými problémy; prohloubit spolupráci s laiky; šířit Písmo mezi prostý lid a tak ho vzdělávat; rozvinout sociální církevní aktivity; a po lidské stránce přestat s nekonečnými nenávisnými a vyčerpávajícími polemikami s jinými denominacemi i sami mezi sebou⁶¹.

⁵⁸ MÜLLER, Josef. Reformkatholizismus I., Würzburg: Andreas Göbel, 1899, str. 59

⁵⁹ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995., str. 184

⁶⁰ MÜLLER, Josef. Reformkatholizismus I., Würzburg: Andreas Göbel, 1899, str. 69

⁶¹ MÜLLER, Josef. Reformkatholizismus I., Würzburg: Andreas Göbel, 1899, str. str. 71-111

Vidíme, že Müller volí cestu přístupu protestantismu. Chci-li něco odmítnout, musím tomu porozumět a pochopit to. Tedy východiskem mu není protestantismus jako takový, ale protestantský způsob filosofické a teologické práce, který má posloužit k upevnění vlastních římskokatolických východisek⁶².

Poněkud pikantní je poslední uvedený bod o zhoubnosti vzájemné nevraživosti. Byl to právě Josef Müller, který v pozdější době vinou své zneuznanosti a klesající popularity se stává tím, kdo své bývalé učitele a kolegy napadá a velmi ostře, až fanaticky kritizuje. Pravděpodobně i jim se chtěl tímto způsobem „pomstít“ za svou neutěšenou situaci. Za to, že nedosáhl toho, o co usiloval, tedy uznání a slávy, ani ze strany konzervativců, ani ze strany reformistů.

To, co se církevnímu úřadu přičilo poněkud více než Müllerův přístup k protestantskému způsobu bádání, byla jeho kritika scholastiky.

4.9. Kritika scholastiky a jezuitského řádu

Roku 1879 papež Lev XIII. (1878 - 1903) svou encyklikou Aeterni Patris zavázal římskokatolické teology k vědeckému zkoumání z pohledu scholastického. Idea byla jednoduchá. Jedna církev = jedna víra = jedna teologie. Jednolitost římskokatolické teologie představovala pro řadu věřících po celém světě záruku jistoty a historické kontinuity ve světě, který procházel prudkým myšlenkovým rozvojem. Lva XIII. nelze podezřívat ani ze zpátečnictví. Pro vědecké účely zpřístupnil část vatikánského archivu a encyklikou Rerum novarum z roku 1891 umožnil velké rozvinutí sociální činnosti církve.

V německy mluvícím území se ale toto rozhodnutí o scholastickém přístupu ke světu nesetkalo s nadšením. Vlivem dlouhodobé roztržičnosti tohoto území, značné suverenity zdejších světských i církevních vládců a v neposlední řadě i dlouhodobému úzkému prolínání římského katolicismu s luteranismem a kalvinismem, zde byly položeny základy

⁶² WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 184

něčeho, čemu dnes říkáme ekumenické společenství. To se týkalo hlavně akademického prostředí, kdy teologická učiliště i fakulty sídlily mnohdy ve stejných městech a někdy i ve stejných budovách⁶³. Vzájemné kontakty mezi studenty a profesory byly tedy mnohem užší, než tomu bylo v konfesně jednolitých územních celcích, a to jak ve smyslu pozitivním, tak i negativním.

Vzhledem k tomu, že Müller se v tomto prostředí pohyboval a měl osobní zkušenosti i z přímé duchovní správy, musel vědět, že tento názor církevní úřad jen tak neskousne. Druhá věc, kterou nešlo jen tak přehlédnout, byl jeho útok na jezuitský řád⁶⁴. Bylo sice tehdy módní střeťovat se do tohoto společenství, které bylo obestřeno aureolou záhadnosti, ale zároveň velmi neprozíravé vzhledem ke vzrůstajícímu vlivu jezuitského řádu. Není jasné, zda tak Müller učinil ze skutečně niterných pohnutek nebo ze snahy zavděčit se reformním kruhům. Každopádně se mu opět vzdálilo jakékoliv učitelské místo na teologických školách.

4.10. Kritika vzdělávání kněžského dorostu, mnišských řádů a Indexu

Pozornosti církevního úřadu nemohla ujít ani Müllerova kritika výchovy kněží v seminářích. Věděl, o čem mluví. Jednak se pedagogice studijně věnoval a sám si kněžským seminářem prošel. V seminární výchově vidí největší problém v její naprosté uzavřenosti s minimálním kontaktem s vnějším světem. V chybějícím ženském elementu v seminárním společenství. Výchova ve stylu zákazů a příkazů. Není proto divu, že s touto výchovou římskokatolická církev zaostává za protestanty.

Trochu zarážející je, že v kritice vzdělávání kněží nekritizuje nedostatečnost všeobecného vzdělávání včetně přírodních věd.

⁶³ VOGEL, Jiří, Herman Schell - apologeta a dogmatik, :L. Marek, ,2001, str. 16

⁶⁴ Rottmanner k tomu poznamenal, že bylo nanejvýš hloupé a těžko k uvěření, myslel-li si Müller, že může v církvi něčeho dosáhnout, pohněvá-li si jezuity. In: WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 185

Problém viděl i v přílišném zaměření vrcholných církevních představitelů na politiku. K tomu podotýká, že církev nesmí klesnout na politickou partaj, že duchovní zájem musí mít přednost před politikou.⁶⁵ Ani zde se nejedná o myšlenku kdovíjak novou, ale tím, že byla vyjádřena v době, kdy se papežství stále ještě nevzdalo velkých mocenských ambicí, zapůsobila velmi významně.

Podivuje se též nad církevním Indexem. Zvláště nad tím, že na něm objevují díla kvalitní, která pouze nejsou po chuti církevnímu úřadu, zatímco různé pamflety a knihy obsahující nejabсурdnější výpady proti jinověrcům na něm chybí⁶⁶.

Jeho kritice neušly ani mnišské řády. K jejich nápravě se však moc nevyjadřuje. Jen konstatuje, že jejich zásadní problém je ve zřeknutí se vlastní vůle. Naprostá podřízenost svým představeným blokuje jakoukoliv iniciativu, která by vedla k tolik potřebným reformám. Důležité by v tomto směru bylo zapojit celé mnišské společenství do rozhodování o své komunitě. Posílilo by se tak vědomí sounáležitosti a zodpovědnosti za společenství a za svěřený úkol⁶⁷.

4.11. Renaissance

Spis Reformkatholizismus přinesl Müllerovi další popularitu, po které tolik toužil. Roku 1900 se proto pustil do svého největšího projektu. Vydávání reformně zaměřenému časopisu *Renaissance*.

Vydávání reformního časopisu bylo z počátku spjato s velkým očekáváním. Vzdělaný, ambiciózní a charismatický Müller vzbuzoval naděje, že se podaří tolik potřebné reformní kroky zpopularizovat a prosadit. Rudolphi v jednom svém dopise vyčítá Josephu

⁶⁵ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 185

⁶⁶ MÜLLER, Josef. Reformkatholizismus II., Würzburg: Andreas Göbel, 1899, str. str. 77 - 86

⁶⁷ tamtéž

Schnitzerovi: „Nemohl jsi Renaissanci doporučit svým žákům? Zaslouží si to.“⁶⁸ Díky, zpočátku opěvované, Müllerově ambicioznosti a ctižádostivosti bylo brzy po nadšení.

Ke spolupráci se mu nepodařilo získat kromě Schella a chvilkově i Antona Kocho⁶⁹ nikoho z hlavních představitelů reformního katolického myšlení. Schell později přiznával, že měl snahu Müllerovi pomoci a hlavně že chtěl korigovat jeho často velmi ostře psané články. Dát Renaissanci přijatelnou intelektuální formu, ale to se mu nezdařilo: „... často ubohý a přesto duchaplný a dobrosrdečný, silný, energický a čestný člověk, který trpěl kvůli svým přísným nárokům a své věrnosti velkým věcem.“⁷⁰

Jak vidíme z rezervovaného přístupu reformních teologů vůči Millerovu podniku s Renaissancí, nebyly vztahy mezi nimi právě ideální. Nejde o to, že by ostatní byli bezproblémové povahy, ale měli na zřeteli vždy hlavní zájem, kterým byl prospěch církve. Je zde také vidět rozdílné povahové nastavení jednotlivých reformistů.

4.12. Podpora z reformních kruhů

Zatímco Ehrhard a Schnitzer byli povahy uzavřenější a akademičtější, což se projevilo výrazně na jejich osobnostním charakteru, bylo na Rudolphim a Schellovi zcela jiné povahové nastavení.

Zpočátku Müllera v jeho snahách podporovali a snažili se mu pomoci. Jejich nadšení ale brzy vzalo za své. Nejprve u Rudolphiho a později též u Schella.

Nedá se říci, že by byli tolik nadšeni Müllerovým podnikem s vydáváním nového polemického časopisu, spíše je na nich vidět jejich aktivní duchovenská činnost. Jak Rudolphi, tak Schell byli nejen výbornými teology a mysliteli, ale zároveň kněžími v aktivní službě. Vogel ve své knize uvádí, že Schell byl povahy mírné a jeho zbožnost měla takřka

⁶⁸ Rudolphi Schnitzerovi, 2.XI.1900

⁶⁹ Anton Koch odstoupil od spolupráce poté, co pro Müllera napsal článek a Müller v Renaissanci čtenářům přislíbil jeho pokračování aniž by však o tom s A.Kochem hovořil. In: Reinhardt R., Sechs Briefe, 182n; Hagen, Reformkatholizismus, 153

⁷⁰ Schell Paulusovi, 18.IV.1901, Schell, Briefe, 123 - 127

dětský, naivní charakter.⁷¹ Zřejmě tato Schellova charakterová vlastnost ho měla k tomu, že se snažil Müllerovi do posledních chvil s Renaissance pomoci.

Podobně odmítavě jako v případě přístupu Schnitzerovu, se k Müllerově Renaissance stavěl i Albert Ehrhard, považovaný tehdy za hlavního představitele reformních snah. Rozdíl byl v tom, že zpočátku se spolupráci s Müllerem nebránil. Svou spolupráci ale podmiňoval tím, že se Müller ve svých projevech zmírní a svůj časopis nebude koncipovat jen negativisticky a kriticky, ale hlavně pozitivně a šlechetně⁷². K tomu se Müller neměl. Ehrhard proto začal spolupracovat s „konkurenčním“ časopisem „*Das Zwanzigste Jahrhundert*“. To mu však Müller měl velmi za zlé. Později dokonce ve svých dopisech nepřímou naznačoval, že svým přehlížením nepřímou zapříčinil zánik Renaissance.⁷³

Opět i v tomto případě můžeme vidět Müllerův charakteristický přístup ke svému okolí. Buď vše anebo nic. Svým spolupracovníkům práci nijak neulehčoval, protože nebyl ochoten slevit ze svého způsobu psaní a komunikace, na druhou stranu na své spolupracovníky velmi žárlil a spolupráci s jinými časopisy považoval za zradu.

Stejně kriticky se stavěl i vůči Rudolphimu. Tomu pro změnu vyčítal přispívání do *Freien Deutschen Blättern*. Rudolphi si ale nebral servítky a v dopise Schnitzerovi píše: „*Myslím si, že Renaissance stejně brzy skončí. Dr. Müller Josef je rabiátský chlap. Nelze si s ním nic začít*“⁷⁴ A jako kdyby Müllera pronásledovala jakási paranoia, pustil se i do svého největšího příznivce a zastánce Hermana Schella. Toho zase neměl v oblibě kvůli jeho aktivní účasti na *Isarlustversammlung* a přispívání do konkurenčních časopisů. Hlavně do „*Das Zwanzigste Jahrhundert*“. Dokonce zašel tak daleko, že Schella denuncioval nejen v soukromé korespondenci, ale i na stránkách Renaissance⁷⁵.

⁷¹ VOGEL J., Herman Schell-apologeta a dogmatik, L.Marek, Brno, 2001, str. 29

⁷² Schell Ehrhardovi, 12.I.1901; Müller Ehrhardovi, konec roku 1901, 24.I.1902, 4.VII.1902

⁷³ Srovnej: Müller Ehrhardovi, konec 1902/začátek 1903

⁷⁴ Rudolphi Schnitzerovi, 28.ledna 1902

⁷⁵ Müller Ehrhardovi, dva dopisy z konce roku 1902 a začátku roku 1903

A aby toho nebylo málo, podařilo se mu rozkmotřit se i s posledním ze svých příznivců z řad reformně smýšlejících, a to s Carlem Muthem. Původně je pojily velmi úzké vztahy a dobrá spolupráce. Ale jen do doby, kdy Muth v časopise *Hochland* kritizoval Renaissanci a opřel se i přímo do Müllera, když kritizoval jeho přivlastňování si zásluh o povznesení katolické literatury⁷⁶.

Abychom byli úplní, zmiňme ještě, že ani pro „prušáka“ Klasena a jeho „prefekta“ Bumüllera nenacházel slova chvály. Neboť právě oni stáli u zrodu konkurenčního časopisu „*Das Zwanzigste Jahrhundert*“⁷⁷.

Z významnějších mužů reformního hnutí, kteří by byli ochotni do Müllerovy Renaissance přispívat, nezbylo. Do svého časopisu sice přispíval převážně Müller sám, ale bez dalších přispěvatelů se obejít nemohl. Místo toho, aby se snažil vylepšit své vztahy se svými bývalými příznivci, přizval si raději ke spolupráci antisemitu a klerofašistu Schrönghamera-Heimdala⁷⁸, kterému uveřejňoval jeho převážně básnické příspěvky.

4.13. Herman Schell

Na tomto místě za to uvést několik slov o Hermanu Schellovi. Sama o sobě je osoba Schellova těžko zařaditelná. Vynikající teolog, svědomitý kněz a duchovní pastýř, který své propojení s modernismem vždy odmítal, na druhou stranu mluvil o nutnosti reformy uvnitř římskokatolické církve. V podstatě tak představoval prototyp modernistického, reformního myslitele.

Výrazné charakterové odlišnosti Schellovy si povšiml též Joseph Schnitzer, když Schella neuvádí mezi modernisty, ale řadí ho mezi romantiky. Byl podle něj důsledným scholastikem, který se pevně držel závazných teologických norem a nikdy nepřijal za vlastní

⁷⁶ Srovnej: Müller Muthovi, 12.XI.1909

⁷⁷ Srovnej: (Müller), Korrespondenz, in: Renaissance 3, 1902, 190 - 192

⁷⁸ Schrönghamer-Heimdal (1881-1962)

historicko-kritickou metodu vědeckého bádání.⁷⁹ Stejně Schella hodnotí i dr.Engert. Ten ho dokonce nazývá posledním a největším romantikem: „*Snažil se spojit a porozumět, stejně jako sv.Tomáš, celku učení a praxe v katolicismu.*“⁸⁰

Jak docent Vogel dokládá, Schell nikdy nechtěl být spojován s modernismem. Jeho radikalita mu byla vzdálená a necítil z něj lásku k církvi.⁸¹ Odmítal i Müllerův Reformkatholizismus. Ne pro jeho myšlenky, ale pro spojení s kontroverzní postavou Müllerovou.

Přesto je jeho význam pro reformní hnutí a šíření reformních myšlenek nedocenitelný. Máme tu významné spisy: *Katholische Dogmatik* (1889-1893), *Göttliche Wahrheit und Christentums* (1895-6), *Der Katholicismus als Prinzip des Fortschritts* (1897), které dosáhly velkého ohlasu a natrvalo ovlivnily reformní myšlení.⁸²

Těchto věcí si samozřejmě povšimla i římská kurie a Schella si hlídala. Řada jeho tezí byla odsouzena, některé jeho spisy byly na Indexu.⁸³ Přesto mu nikdy nebyla odepřena učitelská profese na univerzitě.

Přínosem pro reformní myšlenky byl i svou neúnavnou pomocí všem, kteří to potřebovali a kteří o to stáli. Jeho strhující řeč při setkání v mnichovském hotelu Isarlust, jeho příspěvky do Müllerovy Renaissance, které mu posílal i tehdy, když ostatní na Müllera zanevřeli.⁸⁴

Dodnes je jeho dílo pečlivě zkoumáno a analyzováno. Ukazuje se, že jeho vliv je větší, než se očekávalo.⁸⁵

Reflektován byl i v českém prostředí. Ve svých pracích se jím výrazně inspiroval profesor Alois Spisar, jak docent Vogel ukázal.⁸⁶

⁷⁹ SCHNITZER, Joseph. Vergangenheit und Zukunft des Modernismus, in: *Das Neue Jahrhundert*, 1910, str. 122

⁸⁰ tamtéž

⁸¹ VOGEL, Jiří. Herman Schell-apologeta a dogmatik, Brno: L.Marek, , 2001, str. 29

⁸² tamtéž

⁸³ tamtéž, str. 30

⁸⁴ tamtéž

⁸⁵ tamtéž, str. 22

⁸⁶ tamtéž, str. 33

4.14. Spolek Renaissance

Nezdarem skončil i jeho pokus o založení vlastního spolku. I když objektivním pohledem neúspěšným nebyl. Původně nazvaný spolek Mnichov se přejmenoval na Renaissance a vypracoval se v kvalitní a celkem uznávaný spolek. Müller však považoval za nezdar to, že nebyl nejuznávanějším spolkem.

Lepší pověst si vybudoval spolek Přátel 20. století. To pro něj bylo neskousnutelné. Považoval to za další z řady křivd a zrad, které ho potkávaly a za které samozřejmě nesl vždy zodpovědnost někdo jiný.

Za toto zklamání si ale mohl sám. Jeho nepříjemný charakter byl už obecně znám. Je proto škoda, ale není divu, že některé jeho prozíravé myšlenky zcela zapadly. Kupříkladu varoval před politickým propojením Centra s nacionálním liberalismem.⁸⁷

4.15. Müllerův problém s realitou

Jeho velkým problémem bylo, vedle jeho egoistického charakteru a nemírné ambicióznosti, že nedokázal odlišit své představy a přání od reality. Pokud někdo, jako například Schell, A. Koch, Kraus, vyjádřili Müllerovu snažení sympatie, hned si to vyložil jako spolupráci a neváhal je za své spolupracovníky označit. Toto vše by mohlo být pouhým úsměvným detailem dokreslujícím jeho složitou povahu, kdyby díky těmto slovům nedošlo ke konečnému rozkmotření se se skupinou kolem časopisu *Zwanzigsten Jahrhundert*.

Tím, kdo se o toto rozkmotření zasloužil, byl časopis Centra *Kölner Volkzeitung*, který se jmenovaných jízlivě veřejně dotázal, co je na tom pravdy. Přes všechnu loajalitu, která zastánce reforem spojovala, museli tito přiznat, že to pravda není. Nejostřeji se proti svému označení za spolupracovníka Müllerova ohradil Franz Xaver Kraus, považovaný za

⁸⁷ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 188

„nestora“ reformního myšlení v katolickém Německu a tím i za nepsanou hlavní autoritu. To byla pro Müllera těžká rána.

4.16. Konflikt s F. X. Krausem

Aby toto ponížení F.X.Krausovi vrátil, vyzval ke spolupráci již výše zmiňovaného Ehrharda, o kterém bylo obecně známo, že se s právě F.X.Krausem nemusí.

Ehrhard spolupráci přímo neodmítl, ale podmiňoval ji změnou stylu, ve kterém Müller Renaissanci vedl. K tomu nakonec, jak jsme již uvedli, nedošlo a z možné spolupráce sešlo. Nejvíce ale F.X.Krause Müller zasáhl, když o jeho nejnadanějším žákovi Franzi Xaveru Funkem prohlásil, že je: „... *pouhou abstraktní učitelskou figurkou, která o obtížných církevních reformách nemá ani poněti.*“⁸⁸ Později toto své prohlášení doplnil slovy o Funkeho vědecké suchopárnosti.⁸⁹

V tom se projevila Müllerova schopnost „tnout do živého“. Věděl, jak je F.X.Kraus hrdý na svou práci a jak těžko bude tyto výtky snášet. Zároveň z toho vyplývá, že Müller byl výborný psycholog, ale jen co se týká ostatních. Škoda, že toto své nadání neuplatnil i u sebe, aby se zbavil svých nectností, které brzdily a nakonec zcela zbrzdily jeho zpočátku nadějný rozlet.

Ve své kritice dobře vystihl Krausovy slabosti. Ponechává stranou jeho odborné znalosti, ale bere si na mušku jeho povahu a názory. Například se vysmívá Krausovu nadšení pro jednotné Německo pod Bismarckovým vedením. Kritizuje jeho nacionalismus, jeho vysoké sebevědomí, i touhu stále vynikat nad ostatní – jak podobné charakteru samotného Müllera!⁹⁰

Ne že by v této charakteristice Krause neměl pravdu. Profesor Kraus byl obecně znám svými probismarckovskými názory a stejně tak zálibou ve šlechtických manýrech, ale

⁸⁸ MÜLLER, Josef. Ultramontane Kampfweise, in: Renaissance 1907,8, str. 319

⁸⁹ tamtéž

⁹⁰ tamtéž, 4 (1903), str. 392

nikdo neměl odvahu vmést mu to tímto způsobem přímo do obličeje. S tím se samozřejmě Kraus jen těžko vyrovnával.

Co ale Müllerovi vadilo nejvíce, byla Krausova přízeň časopisu *Zwanzigsten Jahrhundert* a lidem okolo něj. I když se sám do tohoto reformního procesu nikdy přímo nezapojil, nikdy se netajil svými sympatiemi k tomuto hnutí.

Nejsmutnější na těchto výpadech však bylo, že se k nim F.X.Kraus už nemohl vyjádřit. 28. prosince 1901 nečekaně zemřel v San Remu.

4.17. Další Müllerovi „nepřátelé“

Ne všechny Müllerovy útoky byly vedeny jen uraženou ješitností. Ostře vystupoval proti ultramontanistům⁹¹, wahrmundiánů⁹² a kantiánům.

Ultramontanistům měl za zlé celou jejich koncepci církevní reformy, která směřovala opačným směrem, než o který usiloval Müller a další reformisté.

Wahrmundiánům měl za zlé jejich destruktivní činnost. Byť jejich pohnutky byly podobně reformní, sklouzli k destruktivnímu myšlenkovému stylu.⁹³

Z kantiánů si vzal na mušku Karla Geberta. Kromě toho, že jmenovaný byl kantián, byl i spolupracovníkem *Zwanzigsten Jahrhundert*. Je dost pravděpodobné, že toto mohl být

⁹¹ Ultramontanisté – zastánci konzervativního směru v římském katolicismu, kladoucí důraz na osobnost papeže a jeho nezastupitelnou vedoucí roli pro římskou církev

⁹² Zastánci myšlenek Ludwiga Wahrunda

Wahrmund, Ludwig (1860 – 1932), Církevní právník, narozen ve Vídni, vystudoval ve Czernowitzi. Přednášel v Innsbrucku. Na základě svého modernistického uvažování a důrazných protikatolických postojů se dostal do konfliktu s církevními, později i se státními úřady. Jeho politická stanoviska ohledně manželského práva a školství vedla až k parlamentním diskuzím. Když uveřejnil roku 1908 spis *Katholische Weltanschauung und freie Wissenschaft*, vypukla tzv. Wahrmundova aféra. Vedla ke studentským nepokojům, parlamentním debatám, zmiňována byla v mezinárodním tisku. Z trestu byl přeložen na univerzitu do Prahy. Důsledkem zůstala nekončící rivalita mezi katolíky a národně orientovanými studenty na mnoha rakouských univerzitách.

⁹³ WAHRMUND Ludwog. Der Katholizismus als Prinzip des stillstandes. Rede gegen das 600jährige Jubiläum der Bulle „Unam sanctam“ auf der katholisch-patriotischen Vereinversammlung zu Brixen, in: *Renaissance* 3 (1902), str. 369 - 372, 428 - 434

ve skutečnosti hlavní důvod Müllerova výpadu.⁹⁴ Samotné logické a věcné vedení kritiky Geberta bylo velmi precizní.

Obvinil Geberta, že v duchu Kantově přikládá v náboženství větší úlohu „pavučině vágních pocitů“ místo toho, aby věcně stál „na půdě vědeckého zkoumání.“⁹⁵ Vyčítá mu, že víra je pro něj zakotvena v mravní osobitosti člověka a je rozumově těžko poznatelná.⁹⁶ Zajisté měl z části Müller pravdu. Problém v tomto případě je ten, že ztotožnil reformní římskokatolické myšlenky s proudem, který kladl hlavní důraz na rozumové poznání. Byla tu však řada reformistů, kteří spatřovali hlavní úlohu v náboženské zkušenosti člověka a rozumu až tak nedůvěřovali. Důvod Müllerovy averze mohl být ten, že se pohyboval v prostředí vysoce intelektuálním a mystická náboženská tradice mu byla velmi vzdálená.

4.18. Müllerův vztah k Schellovi

Jediný, kdo po dlouhou dobu zůstával ušetřen útoků a napadání byl Herman Schell. Jejich představy o reformě byly podobné a Schell dlouho patřil k přispěvovatelům Müllerovy Renaissance. Dokonce po Schellově smrti mu věnoval na stránkách svého časopisu obsáhlý nekrolog.⁹⁷

Obrat nastal v okamžiku, kdy Schellovo dílo začalo být odsuzováno a kritizováno stran církevního úřadu. Největším překvapením pro Schellovy přátele byl Müllerův příspěvek v protischellovské brožuře *Commers* a ještě přísnější vyjádření na Schellovu adresu v posledním čísle svého časopisu: „*Jak Schell nedůsledností, nejasností a lichostí hřešil, nechci zde rozvláčně vykládat; to mně bylo nejbolestnější zkušeností.*“⁹⁸

Po tomto obratu se nelze divit, že někteří reformisté vyjadřovali obavu o Müllerovo duševní zdraví. Měli na paměti Schellovo zastávání se Müllera v době, kdy už všichni

⁹⁴ Karl Gebert, německý filosof

⁹⁵ WEISS, Otto. *Der Modernismus in Deutschland*. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 192

⁹⁶ tamtéž

⁹⁷ Herman Schell, in: *Renaissance* 7 (1906), str. 449 - 451

⁹⁸ Korespondenz, *Renaissance* 8 (1907), str. 703n

ostatní nad ním zlomili hůl: „*Bláznivý Müller se se Schellem rozloučil sprostým kopancem. Pro takového muže nemůžeme mít žádné sympatie. Je dobře, že Renaissance zanikla.*“⁹⁹

Schellův následovník a přítel K. Hennemann (1864 – 1951) vyjádřil domněnku, že skutečným důvodem mohlo být „opomenutí“ Schellovo, kdy své myšlenkové nástupnictví předal právě Hennemannovi a nikoliv Müllerovi. Roli podle něj mohlo hrát i to, že mu Schell neodkázal žádný finanční příspěvek na vydávání Renaissance.¹⁰⁰

4.19. Zánik Renaissance

Ať už byl zánik Renaissance spjat s jakýmkoliv důvodem, pravdou zůstává, že nejvíce se mohli radovat ultramontanisté, které Müller ve svých článcích nijak nešetřil. Měl k nim nejen věcné výhrady, když je obviňoval ze zpátečnictví a rozvratu náboženské jednoty římskokatolické církve, ale viděl v nich i hlavní příčinu toho, že mu bylo odepřeno naplnění jeho největšího životního snu – profesorského místa.¹⁰¹

To, co v žádném případě nemůžeme nechat stranou, je odhodlání a sveřepest s jakou byl Müller ochoten a hlavně schopen, vést svůj časopis. Nejvíce překvapivé na to ale je, že po celou dobu vydávání (1900 – 1907) si Renaissance uchovala vysokou kvalitativní úroveň, kterou oceňovali i Müllerovi největší odpůrci.

Vedle takových časopisů jakými bylo *Das Zwanzigste Jahrhundert* a *Das Neue Jahrhundert* zůstává i Renaissance významným prvkem v šíření reformních a modernistických myšlenek v německém jazykovém prostředí.

⁹⁹ Rudolphi Shnitzerovi, 27.prosince 1907, Nl. Schn.

¹⁰⁰ Hennemann K., in: *Augsburger Postzeitung* 1907, str. 287

¹⁰¹ (Müller), Protivníkům, in: *Renaissance* 1 (1900), str. 181 - 186

4.20. Müllerův odchod z výsluní

Takzvaným posledním hřebíčkem do rakve Müllerovy popularity se stalo jeho prohlášení vůči nedávno zemřelému biskupovi řezenskému Ignatiovi von Senestry (1818 – 1906): „*O skandálním jednání jmenovaného preláta každý mlčí a máme ho považovat za ctného. Biskup Senestry špatně hospodařil, všude, kde jako kněz sloužil, byl jako vlk v rouše beránčím, jako smilník a cizoložník ...*“¹⁰² Byl to obvyklý Müllerův způsob vyjadřování. Ne že by na vznesených obviněních nebylo něco pravdy, ale způsob, kterým tak učinil, byl velmi skandální.

Reakce církevního úřadu na sebe nenechala dlouho čekat. Aby se zachránil před suspendováním, vzápětí tuto svou řeč odvolal. Přesto mu bylo dáno najevo, že v mnichovské diecézi již není vítanou osobou. Vydávání Renaissance bylo ukončeno. Takovou reakci Müller nečekal.

Potloukal se po venkovských farách, kde měl kvůli své povaze stejné problémy jako v počátcích své duchovenské služby. Učitelské místo mu zůstalo odepřeno přes osobní prosby u biskupa. Nakonec odešel do své domovské bamberské diecéze. Po jeho dřívější slávě nezbylo ani stopy.

Přeci se však uznání dočkal, a to od člověka, kterého dříve označoval za „jezuitského pohůnka“. Joseph Schnitzer ho ve své antologii katolického modernismu uvádí hned vedle takových osobností, jakými byl Schell, Ehrhard, Kraus, H.Koch. „*Bez pochyby byl Müller mužem nevšedního nadání, vzácné učenosti a nejlepší vůle. Ale jeho vznětlivá povaha ho svedla k osobním útokům, které mu k těm principiálním, ještě i osobních nepřátel přidaly.*“¹⁰³

¹⁰² Chronik, in: Renaissance 8 (1907), str. 380 - 381

¹⁰³ SCHNITZER Joseph. *Der katholische modernismus*, 1911, str. 32n

4.21. Závěr života

Závěr Müllerova života již jen podtrhuje jeho tragičnost. Církevním reformám se již nevěnuje a dále píše své literární kritiky a komentáře. Uražené ješitnosti a zneuznanosti se však nikdy nezbavil. V dopise Ehrhardovi si stěžuje, že tak dopadl jen proto, že: „... *chtěl církvi pomáhat*.“¹⁰⁴ Nikdy si nepřipustil, že problém jeho neúspěchu mohl být v něm samém.

S příchodem nacismu se Müller nechává pohltit jeho ideologií a zcela ji podléhá. V roce 1938 vydává malý spisek *Německá čest*¹⁰⁵, ve kterém se ztotožňuje s myšlenkou ryzího árijství. Jeho chorobná touha po uznání a slávě ho neopouští ani v posledních letech života. Pro své „proslavení“ je ochoten udělat prakticky cokoliv. Zcela zapomenut zemřel Josef Müller ve svém rodném Bamberku 9. ledna 1942.

Co říci závěrem o této tragické postavě reformních snah německého katolicismu? Snad jen to, co o Josefu Müllerovi prohlásil současný největší znalec katolického modernismu Otto Weiss: „... *zklamaná naděje*“¹⁰⁶

¹⁰⁴ Müller Ehrhardovi, 8.srpna 1937, Nl. Ehr.

¹⁰⁵ MÜLLER, Josef. *Die Deutsche Ehe*, Bamberg 1938

¹⁰⁶ WEISS, Otto. *Der Modernismus in Deutschland*. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. str. 181

5. Isarlustversammlung

5.1. „Shromáždění přátel '20.století'“

Několikrát jsme tu již zmiňovali setkání v mnichovském hotelu Isarlust. Podívejme se na něj nyní podrobněji.

Původně to mělo být „*Shromáždění přátel '20.století'*“, na kterém se sejdou jeho čtenáři společně s redaktory. Bude se konat několik přednášek, z nichž největším magnetem bylo samozřejmě vystoupení profesora Hermana Schella, již tehdy známé postavy německého kulturního života a bude následovat diskuse.

Realita ale předčila všechna očekávání. „*Všechny vstupenky jsou rozebrány a dotisk musí být uskutečněn, nemohou být tyto již rozeslány a chtějí-li dámy a pánové, kteří se setkání ještě přejí účastnit, aby si pro ně laskavě do redakce (Promenadeplatz 5/III) v pondělí 20. IX. nechali poslat. Redakce 20.Jahrhundert*¹⁰⁷.“

Přesto, že byl proveden tento dotisk a přesto, že majitel hotelu vyšel pořadatelům vstříc a uvolnil jim největší sál svého hotelu, nebyla šance, aby se všichni vešli dovnitř. A to ještě podle očitých svědectví, během tohoto setkání přicházeli další a další lidé, kteří zůstávali stát venku a jen naslouchali.¹⁰⁸

Setkání to bylo impozantní. Původně si nekladlo žádné vyšší cíle. Nemělo se jednat o demonstraci síly reformního modernismu, ani se tu neměly ustavovat žádné organizace, přesto se jednalo o velkou a jedinečnou akci, na kterou se ještě dlouho vzpomínalo, jak o tom svědčí zápisky v denících Josepha Schnitzera a Josepha Bernharta¹⁰⁹.

¹⁰⁷ In: 20.Jh. 2 (1902), str. 493

¹⁰⁸ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995, str.226

¹⁰⁹ tamtéž

Setkání se uskutečnilo ve večerních hodinách 20. října 1902. „*Bylo přítomno přes sto dam a pánů, mezi nimi zastoupena i šlechta, profesori a docenti mnichovské, würzburgské, tübingské a Innsbrucké univerzity, překvapivě i velký počet kléru a laického stavu.*“¹¹⁰

Tolik k nám mluví oficiální zpráva ze shromáždění. Kolik ale skutečnosti účastníků bylo, můžeme jen odhadovat, protože známi jsou ti, kteří byli jmenovitě pozváni¹¹¹.

Podívejme se alespoň na některé nejvýznamnější postavy tohoto setkání:

Franz Klasen byl zvolen předsedajícím, již pro své novinářské a organizační zkušenosti. Johannes Bumüller byl zvolen jeho zástupcem, byl členem redakce, a jednak mu časopis z velké části patřil. Sebastian Merkle, Joseph Schnitzer, Karl Güttler, Ludwig Wahrmund, tübingský Joseph Fürst, farář Dr. Hugo Koch, Dr. Franz Xaver Thalhofer, Otto Rudolphi. Z laického prostředí zde byli přítomni Svobodný pán Hermann von Stengel – protektor setkání, svobodný pán Dr.med. Albrecht von Nothafft. Perličkou tohoto setkání pak byla přítomnost würzburgského profesora Hermana Schella.¹¹² Ten na sebe ihned strhl veškerou pozornost svým kultivovaným vystupováním, projevem i hlubokými a širokými znalostmi, které přitom nedával nijak okázale najevo.¹¹³

Z významných postav německého reformního hnutí chyběly jen dvě. Profesor Ehrhard a doktor Müller.

O přítomnost Ehrhardovi měli pořadatelé eminentní zájem. Dopředu však avízoval, že se tohoto setkání nezúčastní, protože se s ním vnitřně neztotožňuje. Tento přístup byl pro pořadatele velkým zklamáním. Na druhou stranu se Ehrhardovi nelze divit. Měl dobré profesorské místo, s církevním úřadem jakžtakž vycházel a neměl ho proto v úmyslu jakýmkoliv způsobem provokovat.¹¹⁴

Doktor Müller naopak měl velký zájem se tohoto setkání zúčastnit, ale jeho pořadatelé mu to rozmluvili. Dobře už znali Müllerovu povahu. Věděli, že i toto setkání by

¹¹⁰ tamtéž

¹¹¹ tamtéž

¹¹² tamtéž

¹¹³ tamtéž, str. 227

¹¹⁴ WEISS, Otto. Der Modernismus in Deutschland. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995, str 226

v jeho případě bylo jen touhou po zviditelnění. Případné problémy s jeho chováním a vystupováním nechtěli pořadatelé mít. Přeci jen chtěli uspořádat klidné a podnětné setkání se svými čtenáři a nikoliv svárlivou diskusi plnou osobního napadání.¹¹⁵

Müller v tomto případě sklízel plody svého chování. To si ale neuvědomoval a cítil se uražen a ponížen, což samozřejmě dával patřičně najevo. Účast mu tedy byla nakonec rozmluvena samotným Klasenem.¹¹⁶

Ve svých zápiscích se profesor Schnitzer pozastavuje nad velkou účastí mladých lidí z celého Bavorska, Švábska a Dolních Frank, kteří vážili do Mnichova cestu, případně zde byli na studiích a nechtěli si toto setkání nechat ujít¹¹⁷

Podívejme se nyní na samotné setkání, tak jak ho z pramenných materiálů sestavil doktor Weiss¹¹⁸.

5.2. Schellova přednáška

Jak jsme již uvedli, středem pozornosti byl profesor Schell. Jeho přednáškový příspěvek vzbudil patřičné emoce a bouřlivou diskusi.

Schell v něm mluví o nutnosti církevních reforem uvnitř církve, ale i uvnitř každého člověka. To, co má zůstat jsou hodnoty a pravdy, které církev vyznávala a vyznává. Tedy žádná revoluce, žádné radikální změny, ale nový obsah do pojmů, které pro současnost jsou nesrozumitelné a ztratili dočasně na aktuálnosti.¹¹⁹

Tyto nové obsahy lze vložit do církevního učení pouze v souladu s církevní autoritou. Jiná cesta podle Schella není možná. Nijak tedy nezpochybňuje církevní úřad, ani papežskou autoritu, pouze je volá k zodpovědnosti za stav, ve kterém se současná církev nachází.¹²⁰

¹¹⁵ tamtéž, str. 227

¹¹⁶ tamtéž

¹¹⁷ tamtéž

¹¹⁸ tamtéž

¹¹⁹ tamtéž

¹²⁰ tamtéž

Církevní vedení bohužel místo těchto skutečně nutných reforem lpí na malicherné tradici, která má již pro současnost jen formální význam.

„Konečně také zlostné lpění na svém morálním učení!“¹²¹ Toto pokrytectví vadí Schellovi hodně. Vytratil se podle něj onen duch křesťanství, ona skutečná zbožnost: „Křesťan má být čnicím morálním vzorem Evangelia zasazeným do srdce.“¹²²

„S prostými věřícími už nesmí být nakládáno jako s dětmi.“¹²³ Křesťané nejsou nesvéprávní a není nutno jim vnucovat postoje a názory k bezduchému věření. Schell nevidí důvod, proč by církve měla lidem odpirat plody vědeckého poznání, které přitom skutečnou víru nijak nepodryvají, ale naopak upevňují a potvrzují.¹²⁴

Úkol pro církevní úřad vidí Schell v tom, že nebude určovat co je a co není správné z vědeckého pohledu, to musí udělat věda sama, ale že bude vymezovat rámec tohoto zkoumání. A vymezovat tento rámec může pouze tehdy, když nebude přešlapovat na místě, ale bude sama pracovat a vědecky bádát. Ne tedy pravdu vlastnit, ale objevovat ji.¹²⁵

„Náboženství nesmí zůstat naučenou sumou chování. Musí vést k životu. Neboť „Bůh je láska, ne setrvačnost a bojácnost“. Život se nedá brzdit!“¹²⁶ V rozvíjení těchto ideálů vidí Schell hlavní přínos moderny a reforem. Ne v radikálním odmítnutí všeho, co bylo dříve a v nekritickém přijímání všeho nového, nýbrž v postupné proměně osobních životů v souladu s vědeckým poznáním pravdy, které bude v souladu s učením církevního úřadu.

„Ne pevně stanovené výsledky stojí na počátku vědeckého zkoumání, nýbrž otázky a hledání. Nepřestávající Boží činnost ve spojeném světě je člověk svobodný ve svém zkoumání a sama pravda zavazuje.“¹²⁷ Tímto apelem končí Schellova odnáška. Po chvilkovém

¹²¹ tamtéž

¹²² tamtéž

¹²³ tamtéž

¹²⁴ tamtéž

¹²⁵ tamtéž, str 228

¹²⁶ tamtéž

¹²⁷ tamtéž

napjatém tichu, ... „Po těchto myšlenkách pronesených s velkou živostí, vřelostí a naléhavostí, propukl s minutovým zpožděním sál v aplaus.¹²⁸“

5.3. Další průběh setkání

Co se týče dalších příspěvků, ty již silně zaostávaly kvalitativně nad přednáškou Schellovou. Nejvíce se následně probírala aktuální politická situace. Zazněly tu otázky: Jaký je vlastně vztah katolíků k politice? Splnilo Centrum (politická strana hájící katolické zájmy na půdě parlamentu) naděje do něj vkládané? Mohou být katolíci členy světských politických stran?¹²⁹

Předsedající Klasen tomu moc nakloněn nebyl, ale byl opatrný ve svých prohlášeních. Naopak politický řečník Hermann Freiherr von Stengel (1837-1919) se vyjádřil pro vlastní platformu uvnitř Zentra. Tato platforma by se pak snažila o prosazení svých požadavků uvnitř této strany a následně i na parlamentní úrovni. Ani on nebyl nakloněn zakládání nových stran. Hlavní požadavky, které měl na mysli, byly: obrana náboženství, podpora kultury.¹³⁰

Proti tomuto řešení však vystoupil profesor Güttler a profesor Schell, kteří se o Centru vyjadřovali dosti nelichotivě a prosazení svých požadavků touto cestou viděli jako nereálné.¹³¹

Tato otázka nakonec zůstala otevřena bez nejmenšího náznaku shody mezi řečníky i posluchači. Diskusi na toto téma nakonec Klasen uzavřel s představou, že by vzhledem k situaci bylo vhodné přeměnit *Das Zwanzigste Jahrhundert* na katolický politický časopis. Překvapivě pak dodal, že finance již má pro něj zajištěny¹³². A vedle toho vydávat ještě

¹²⁸ Die erste Versammlung von Freunden des „Zwanzigsten Jahrhundert“, in: *Das Neue Jahrhundert*. 2 (1902) 505-509

¹²⁹ WEISS, Otto. *Der Modernismus in Deutschland*. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. Str. 228

¹³⁰ tamtéž

¹³¹ tamtéž

¹³² Byly zajištěny od pravého, šlechtického křídla Zentra a od dvorského státního katolicismu. Klasen Ehrhardovi, 27.dubna 1902

časopis věnující se speciálně nábožensko církevním otázkám ve vztahu k moderní kultuře a vědě.¹³³ Prohlásil totiž, že bohužel je politika příliš oddělena od jejich reformních snah a nebude se zabývat na nejvyšší úrovni problémy, které trápí malou skupinu lidí. Mnozí na Klasena byli za tato slova rozhořčeni, ale mnohým tato tvrdá slova otevřela oči, aby viděli reálnou situaci, ve které se nacházeli¹³⁴.

Na závěr tohoto setkání byla zvolena komise, která měla zpracovat vznesené podněty. Jejimi členy byli: Schell, Schnitzer, von Stengel, von Nothafft, Koch, Rudolphi, Klasen, Bumüller¹³⁵. Rozhodnuto bylo též o pořádání osvětových přednášek.

5.4. Další činnost Přátel '20.století' po Isarlustversammlung

První přednášku neměl nikdo jiný než Herman Schell. Konala se 17. listopadu 1902 v mnichovském muzeu a přítomno bylo na 500 posluchačů¹³⁶.

O významu této přednášky svědčí to, že mezi posluchači byl přítomen bavorský ministr kultu Clemens Freiherr von Podewils (1850-1922)¹³⁷. Samozřejmě, že tato činnost nemohla uniknout pozornosti církevních úřadů, které měly na místě přítomné své lidi, kteří pečlivě naslouchali každému Schellovu slovu.

Název Schellovy přednášky byl: „Kristus a kultura“, snažil se v ní dokázat blízkost a bezproblémovost moderního ducha ke zvěsti evangelia.¹³⁸ „...osobnost chci, a kdo by chtěl být více osobností než zakladatel křesťanství?“¹³⁹ To byla jedna ze základních tezí Schellovy přednášky. Moderní svět si žádá skutečných osobností. A my křesťané ji přítom máme: Ježíše Krista.

¹³³ WEISS, Otto. *Der Modernismus in Deutschland*. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. Str. 228

¹³⁴ tamtéž

¹³⁵ tamtéž

¹³⁶ tamtéž

¹³⁷ tamtéž

¹³⁸ tamtéž

¹³⁹ SCHELL, Herman. Christus und die Kultur, in: *Das Zwanzigste Jahrhundert*. 2 (1902)

Kdo přesně vypracoval program hutí, není vůbec jasné. Myšlenkový obsah a stylistika by nejvíce odpovídaly způsobu psaní Schnitzerovu.¹⁴⁰

Program měl název: *Co Chceme*. A obsahoval několik základních myšlenek a požadavků.

Za prvé to bylo právo křesťanů na konstruktivní kritiku církve¹⁴¹. Dnes nám to přijde samozřejmé, ale dříve tomu bohužel nebylo.

Za druhé tu byl vznesen požadavek, aby s křesťany nebylo zacházeno jak s nesvéprávnými bytostmi, které nejsou schopny vlastního úsudku: „*Tím je však vyzýváno, aby pravdivá, milující matka považovala věřící ne za nedospělé děti, spíše jako Boží stvoření svobody, která je povolána ke zralému růstu*“.¹⁴² To se vztahuje především na vztah křesťanů k vědeckému poznání.

Třetím požadavkem bylo rozjasnění a vylepšení ekumenických vztahů s ostatními církevními společenstvími.¹⁴³ V předchozích kapitolách jsme viděli, že právě toto bylo v německých zemích velmi aktuální téma již v době, kdy ostatní Evropa řešila zcela jiné problémy.

5.5. Konec společnosti Přátel '20.století'

Šest dní po Schellově přednášce přichází nečekaný zlom, který má bohužel osudové důsledky. Nečekaně umírá Franz Klasen. Vedoucí duch celého „podniku“. Jeho hnací motor.¹⁴⁴

Nebyl přímo teolog, ale měl výrazný cit pro teologickou problematiku, protože církev velmi miloval. Zároveň byl zkušeným novinářem, který svému oboru rozuměl a

¹⁴⁰ WEISS, Otto. *Der Modernismus in Deutschland*. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. Str. 228

¹⁴¹ tamtéž

¹⁴² tamtéž

¹⁴³ tamtéž

¹⁴⁴ tamtéž

v neposlední řadě se uměl pohybovat ve světských a politických kruzích. O tom svědčí i jeho schopnost sehnat finance na projekty, které měl teprve v plánu.

V prosinci 1902 zveřejňuje biskup Keppler řeč proti „prostoduchým reformám“. Reagoval v ní na aktuální dění v Mnichově po setkání na Isaru.¹⁴⁵

O pár dní později, pod hrozbou možných sankcí se komise Přátel '20.století' rozpustila.¹⁴⁶ Mělo to být jen naoko, bohužel vzhledem k narůstajícímu napětí mezi modernisty a Římem a přísnějšími postihy za vyhlášení reformních názorů, se z dočasnosti stal stav trvalý.

Problémy v tomto směru měl hlavně profesor Schell, který byl za svou přednášku ostře pokárán, a bylo mu naznačeno, aby se dalšího působení v rámci tohoto společenství pozdržel.

Výtka neminula ani Rudolphiho a Schnitzera. Oba byli příliš veřejně exponovaní, aby jim mohla účast v této společnosti bez povšimnutí „projít“¹⁴⁷.

Na kobereček byl pozván i Bumüller, kterému nuncius Giuseppe Macchi (1845-1906, nuncius 1902-1904) osobně připomněl: „že jako kněz nesmí do časopisu bez církevního svolení přispívat.“¹⁴⁸

Komise Přátel '20.století' se již nikdy nesešla. Existenční spjatost s církví byla pro všechny velká. Nemohli si dovolit ztrátu profesorského místa nebo dokonce exkomunikaci. A navíc církve skutečně milovali a přes všechny potíže stále věřili v její nápravu. Schell si jen povzdechl Schnitzerovi: „*Održení 20.Jh od všech duchovních a teologických osobností, představuje plošný útok. Laici jako odpovědní redaktori, důvěrné spojení teologů, žádná komise.*“¹⁴⁹

Časopis nakonec přečkal veškerou nepřízeň osudu a zůstal až do roku 1916 hlasatelem modernistických a reformních idejí v Bavorsku.¹⁵⁰

¹⁴⁵ tamtéž

¹⁴⁶ tamtéž

¹⁴⁷ tamtéž, str. 228

¹⁴⁸ tamtéž, str. 229

¹⁴⁹ Schell an Schnitzer, 8.XII.1902, Nl. Schn.

¹⁵⁰ WEISS, Otto. *Der Modernismus in Deutschland*. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. Str. 229

6. Reformní časopisy

U problematiky reformních a modernistických časopisů se ještě musíme na chvíli zastavit. Renaissance nebyla jediným časopisem, který se snažil reprezentovat reformní snahy modernistických kněží.

Kde se vůbec vzal onen myšlenkový a také finanční potenciál pro vydávání takového množství časopisů?

Touto otázkou se podrobně zabývá Jörg Haustein ve své knize *Liberal-katholische Publizistik im späten Kaiserreich*.

Hlavní otázkou podle něj je, právě ekonomická otázka. Kde se vzal finanční potenciál pro vydávání tolika časopisů se stejným nebo velmi podobným zaměřením?

Paradoxně tomu přispěla podle Hausteina politika protikatolicky zaměřeného kancléře Bismarcka. Jednak po diskutabilních výsledcích odvolal svůj Kulturkampf, čímž se uvolnila nepřímá cenzura.¹⁵¹

Mnohem důležitější ale byla Bismarckova snaha po sjednocení německých států pod vedením pruského krále. K tomu přispělo i zrušení celních bariér v rámci Německého spolku a následný rozmach hospodářství, které začalo růst přímo raketovým tempem.¹⁵² Tolik potřebnými reformami prošlo i hospodaření samotné církve, která akceptovala nový ekonomický model hospodaření.¹⁵³

Stejně tak důležitý byl ale též rozvoj všeobecné informovanosti mezi lidmi. Moderní technologie umožňovaly rychlejší a přesnější šíření informací. K tomuto rozvoji přispěl i rozvoj dopravy, železnice zvláště. Vzdělání se stalo dostupnější pro mnohem větší skupinu obyvatelstva a přestalo být výsadou vyvolených.

¹⁵¹ HAUSTEIN, Jörg. *Liberal-katholische Publizistik im späten Kaiserreich*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2001, str. 24

¹⁵² tamtéž

¹⁵³ tamtéž

Tento literární boom nebyl vlastní ale jen Německu. Podobně se začalo vydávat více časopisů po celé Evropě. Připomeňme si Loisyho Revue d'histoire et de littérature religieuse, vydávanou v letech 1896-1907 a pak znovu ještě mezi lety 1910-22.¹⁵⁴ Vedle toho byly ve Francii ještě další časopisy: La Quinzaine vydávaný G.Fonsegrivem v letech 1894-1907¹⁵⁵, Demain, který vydávali pánové P.Jay, A.Cholat po 2 roky¹⁵⁶.

V Itálii tu máme Mirriho Rinovamento, jehož vydávání bylo ukončeno až s vydáním encykliky Pascendi Domonici gregis.¹⁵⁷

Vraťme se ale zpět do Německa. Nejvýznamnějšími časopisy s modernistickou a reformní tematikou byly právě Freien Deutschen Blättern - „Wochenschrift für Politik, wissenschaft und Kunst“ / Das Zwanzigste Jahrhundert / Das Neue Jahrhundert a již zmiňovaná Müllerova Renaissance.¹⁵⁸

Takovéto uvedení prvních třech časopisů si jistě žádá vysvětlení.

Freien Deutschen Blättern začal vydávat Josef Bumüller v roce 1901. První vydání mělo náklad 500 kusů a do dnešních dnů se nám nedochoval ani jeden výtisk. Víme jen, co obsahoval.

Očekávání vkládané do tohoto časopisu byly velké, ale výsledek byl spíše zklamáním. Bumüller se ve věku 28 let se sám pustil do podniku, který těžko zvládali zkušenější, kteří navíc za sebou měli několik dalších lidí. Pozitivní na tomto přístupu bylo, že se nevzdal a časopis vydával dále se zlepšující se kvalitou.

Výraznou proměnou prošel časopis v okamžiku, kdy jeho vydávání převzala skupina kolem Franze Klasena, která se ustavila na setkání v mnichovském hotelu Isarlust. Na toto setkání byl pozván i Bumüller jako představitel jednoho z reformních časopisů a aktivně se zapojil do práce v tomto uskupení, které si dalo za cíl propagovat reformní myšlenky.

¹⁵⁴ tamtéž, str. 18

¹⁵⁵ tamtéž, str. 25

¹⁵⁶ tamtéž

¹⁵⁷ tamtéž

¹⁵⁸ tamtéž

Časopis byl poté přejmenován na Das Zwanzigste Jahrhundert a redakce se ujal zkušený Franz Klasen spolu s Bumüllerem.

Během jejich spolupráce se stal časopis vrcholným reprezentantem reformního a modernistického hnutí v německých zemích. Bylo to i tím, že Klasen díky svým zkušenostem dokázal shromáždit kolem sebe velmi schopné spolupracovníky v čele s Hermanem Schellem a Josephem Schnitzerem, kteří byli zárukou vysoké kvality.

O významu a důležitosti tohoto časopisu svědčí i to, že vycházel i po vydání papežské encykliky Pascendi Dominici gregis, zatímco většina ostatních reformistických časopisů své vydávání ukončila. Pouze došlo k přejmenování na Das Neue Jahrhundert. Až do roku 1916 zůstal tento časopis jediným reprezentantem katolických reformních snah v Německu.

O Müllerově Renaisanci jsme již mluvili v dřívější kapitole a tak jen ve stručnosti zmiňme další časopisy, které v německy mluvících zemích vycházely a měly stejné zaměření.

Gral, Hochland, Literarische Beilage der Kölnischen Volkzeitung, Theologische Quartalschrift. Celkově vycházelo v německých zemích v roce 1900 419 časopisů a novin, z toho 88 týdeníků.¹⁵⁹

Haustein uvádí ve své knize i náklady, se kterými uvedené časopisy vycházely: Gral 6 tisíc, Hochland 10 tisíc, Literarische Beilage der Kölnischen Volkzeitung 26,5 tisíce odběratelů.¹⁶⁰ Velké počty odběratelů těchto časopisů byl dán především tím, že nebyly úzce zaměřeny. Většinou se jednalo o populárně informační časopisy pro širokou veřejnost.

Vezmeme-li v úvahu úzce specializované modernistické časopisy, tak Freien Deutschen Blättern měly při prvním čísle náklad 500 výtisků, poté se to ustálilo na 800 výtiscích¹⁶¹. Podobně zaměřený časopis Theologische Quartalschrift měl 630 odběratelů¹⁶².

¹⁵⁹ HAUSTEIN, Jörg. *Liberal-katholische Publizistik im späten Kaiserreich*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2001, str.18

¹⁶⁰ tamtéž

¹⁶¹ tamtéž

¹⁶² tamtéž, str, 112

Ke kontrole katolicky zaměřených časopisů sloužil Pressvereine. Tento spolek byl ultramontanisticky zaměřený a bděl nad Indexem¹⁶³. Jeho jakékoliv porušení ihned hlásil příslušným biskupským místům, která pak proti provinilcům zakročovala.

Výhodou bylo, pokud měl takový časopis zajištěno financování i z jiných zdrojů než z vlastní kapsy. To bylo velkou výhodou *Das Zwanzigste Jahrhundert* / *Das Neue Jahrhundert*, pro který se podařilo Klasenovi zajistit financování jak ze strany soukromých sponzorů, tak i neveřejný příspěvek ze strany bavorské vlády, která reformní snahy uvnitř římskokatolické církve podporovala¹⁶⁴.

Můžeme říci, že tyto časopisy měly velký význam pro kulturní a myšlenkový rozvoj reformního hnutí.

Díky nim se reformní myšlenky dostaly k mnohem většímu okruhu čtenářů a mohly být tak snadněji diskutovány a reflektovány širokou odbornou i laickou veřejností.

¹⁶³ HAUSTEIN, Jörg. *Liberal-katholische Publizistik im späten Kaiserreich*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2001, str. 112

¹⁶⁴ tamtéž

7. Závěr

Ohlédneme-li se zpět po životě a díle doktora Josefa Müllera, bude nám ho možná trochu líto a možná nás bude trochu mrzet jeho neslavný osud.

Josef Müller je ukázkovým příkladem geniálního a pracovitého člověka s nesnesitelnou a chorobně ctižádostivou povahou. „Co by toho mohl jen dokázat a vykonat, kdyby ...“. V historii bohužel žádné „kdyby“ není. Doktor Müller vykonal, co vykonat měl a svůj život prožil, tak jak nejlépe uměl.

Ne nadarmo ho Joseph Schnitzer, kterého Müller ve zlosti nazýval „jezuitským pohůnkem“, zařadil ve své antologii modernismu mezi jeho nejvýznamnější představitele. Oprávněně.

Ve své práci se mi podařilo nastínit nejen Müllerův osobní život, ale zařadit ho do celkového dobového kontextu, což je pro pochopení jeho složité povahy nesmírně důležité. Proto jsem historickému kontextu Müllerova života i událostí, které předcházely jeho působení, věnoval značnou část práce. Mohli jsme díky i primárním a sekundárním materiálům nahlédnout do dění v německém reformním hnutí v celé jeho šíři.

Nejedná se samozřejmě o vyčerpávající pojednání o dané problematice, ale může být důležitým přínosem pro poznání tehdejšího církevního i soukromého života reformních teologů.

Předpokládám, že toto není má poslední práce věnující se dané problematice a rád se jí budu i nadále věnovat.

8. Summary

The thesis deals with the topic of German Catholic modernism. The main performer is a person of Josef Müller. His life and work is described very detailed in this paper.

Great emphasis is placed on historical context. Part of the paper has been focused on period of Catholic modernism, it means a second half of the 19th century and early 20th century. Another part of the paper is devoted to modernism. There are described the main performers of the modernist movement, with emphasis on German language environments. Following chapter is devoted to the historical situation directly in the Prussian-German Empire. Afterwards the chapter devoted directly to person of Josef Müller follows. He was a controversial figure in the German modernist movement. Brilliant thinker who was capable to lead alone almost seven years a the scientific journal of high professional level. On the other hand, mentally unstable and erratic man, desired for fame and recognition. Nevertheless, because of his temperament, he closed the door to a religious and academic career.

The paper is another contribution to a research of the issue of Catholic modernism, which has been conducted in HTK UK for long time.

9. Seznam literatury

KNIHY:

- HAUSTEIN, Jörg. *Liberal-katholische Publizistik im späten Kaiserreich*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2001
- LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999, ISBN 80-85495-47-3
- MÜLLER, Helmut a kol. *Dějiny Německa*. NLN, Praha, 2004, ISBN 80-7106-125-5
- MÜLLER, Josef. *Reformkatholizismus I*. Würzburg: Andreas Göbel, 1899
- MÜLLER, Josef. *Pädagogik und Didaktik auf modern-wissenschaftl. Grundlage*, Mainz, 1898
- MÜLLER, Josef. *Dostojewski, Ein Charakterbild*, Selbstverlag, 1903
- SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*. Brno 2001, ISBN 80-85959-99-2
- VOGEL, Jiří. *Herman Schell*. Brno: L.Marek, 2001, ISBN 80-86263-18-5
- WEISS, Otto. *Der Modernismus in Deutschland*. Regensburg: Friedrich Pustet, 1995. ISBN 3-7917-1478-3

SBORNÍKY:

- Budoucnost modernismu? Ročenka časopisu Getsemany. ed. DOLEJŠOVÁ, Ivana & HRADÍLEK, Pavel. Praha: Sít', 1999, ISBN 80-86040-11-9
- Živý odkaz modernismu. Ed. KUČERA Zdeněk & KOŘALKA, Jiří & LÁŠEK, Jan B. Brno: L.Marek, 2003, ISBN 80-86263-42-8
- Modernismus historie nebo výzva? Ed. KUČERA Zdeněk & LÁŠEK, Jan B. Brno: L.Marek, 2002, ISBN 80-86263-35-5

ČLÁNKY:

- MÜLLER, Josef. *Die Seelenlehre Jean Pauls*, München, 1894
- MÜLLER, Josef. Ultramontane Kampfweise, in: *Renaissance* 1907,8, str. 319
- H.Schell, Christus und die Kultur, in *20.Jh.* 2 (1902)

- SCHNITZER J. *Der katholische modernismus*, 1911, str. 32n
- WAHRMUND Ludwig. Der Katholizismus als Prinzip des stillstandes. Rede gegen das 600jährige Jubiläum der Bulle „Unam sanctam“ auf der katholisch-patriotischen Vereinversammlung zu Brixen, in: *Renaissance* 3 (1902), str. 369 - 372, 428 - 434
- Die erste Versammlung von Freuden des „Zwanzigsten Jahrhundert“, in: NJ. 2 (1902) 505-509